

CORIOLAN PETRANU – REFERENT AL COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE ȘI EXPERTIZELE SALE ARTISTICE DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ. SCRISORI RISIPITE

NICOLAE SABĂU*

ABSTRACT. Coriolan Petranu – Referee of the Historical Monuments Commission and His Expert Art Reports Written in Romania during the Interwar Period. Scattered Letters. The present study is a welcome and useful completion of the chapter published by the author in the volume entitled *Istoria Artei la Universitatea din Cluj* [Art History at the University in Cluj] (Nicolae Sabău, Corina Simion, Vlad Țoca. Coordinator Nicolae Sabău). The article focuses on previously unpublished letters on the topic. The teaching activity of Professor Coriolan Petranu, founder of the Art History Department at the University in Cluj, was beneficially completed after 1920 by his contributions in the field of historical monuments protection in Inter-War Romania and his expert reports in the field of fine arts and of the restructuring of the museums in Transylvania according to the modern principles of European museums. Among his numerous expert reports, the documents/letters under analysis record his observations, actual art historical studies, on projects related to town planning, architecture, public monuments, street furniture and technical works, urban systematization plans etc. (the building sites, liturgical furniture and wall paintings of the Orthodox church in Târgu Mureș and of the Orthodox cathedral in Cluj, the fresco of the festive hall of the Academic College in Cluj painted by master Costin Petrescu, 1938-39), the analysis of certain folk art objects from museums and collections in Transylvania, public and institutional monuments (Avram Iancu's statue in Cluj, the Union Monument in Arad, Pârvan's bust from the University in Cluj etc.), expert reports on Romanian vernacular monuments, wooden churches (Poiana, Tălgi, Honțișor, Bocșa Română, Roșiori etc.) and masonry churches (Criscior), his correspondence with artists of the Inter-War Period and the exhibitions he organized (Catul Bogdan, Emil Cornea, Atanase Damian, Aurel Ciupe, Aurel Papp etc., the exhibition *Collegium Artisticum Transylvanicorum*, Cluj, 1921), his expert reports on works of painting, sculpture, graphic arts and European bookmaking. The correspondence of the art

---

* Profesor universitar la Catedra de Istoria Artei, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Romania, sabau.nicolae43@yahoo.com

historian from Cluj with intellectuals, professors, art historians, museum directors and library directors of upper and general education institutions from Great Romania, from Bessarabia and Bucovina, was impressive (Petre Constantinescu, Oreste Tafrali, Vasile Ciurea, Al. P. Arbore). He also made generous donations of books and photographic materials to these institutions.

Keywords: *Transylvania, correspondence, Historical Monuments Commission, museums, vernacular architecture, art expertise, book donations.*

Opera lui Coriolan Petranu, mărturie bibliografică destul de extinsă, îmbogățită prin apariția unor cărți, articole, extrase și broșuri în limba română dar și în limbile germană, franceză, engleză și italiană, lucrări privitoare la arta românească din Transilvania, a fost întregită de activitatea sa practică, profesorul tinerei Universități din Cluj, animat de atmosfera plină de elan creator declanșată după Unirea din 1918, răspunzând cu entuziasm și pricepere și la solicitările instituțiilor de cultură ale vremii. Publicarea volumului *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș* (1922), bogata sa experiență dobândită ca inspector general al muzeelor din Transilvania, între 1920 și 1922, oferindu-i un avantaj considerabil în rezolvarea acestor probleme.

Cercetarea de față valorizează în plus față de documentele publicate în volumul *Istoria Artei la Universitatea din Cluj (1919-1989)*, alte mărturii din corespondența la temă, informații inedite, revelatoare, despre participarea profesorului la diversele activități cultural-artistice, așadar epigrafe/scrise, ciorne, necunoscute până în prezent, păstrate în arhiva Seminarului de istoria artelor din Cluj, o adevărată arhivă, care în pofida aparenței factologice, dezvăluie treptat, treptat, comori informative, a căror conținut merită să fie cunoscut de specialiști și nu doar de ei. Parcurgerea informațiilor va avea un caracter aleatoriu, un mod de prezentare ce pornește cu precădere de la cronologia documentului translând uneori spre conținutul tematic propriu-zis, prioritară fiind, în accepțiunea noastră, clarificarea primară a informațiilor, în condițiile în care o ediție critică a documentelor conservate necesită timp și o activitate specifică mai degrabă unui colectiv de cercetători decât unei singure persoane! Selecția materialului, conținutul ce marchează părți din epistolar, ne aparține, astfel că în cele ce urmează acesta va avea genericul: *Coriolan Petranu – referent al Comisiei Monumentelor Istorice și expertizele sale artistice din România interbelică. Scrisori risipite*, titlu regăsit parțial și în trimiterile infrapaginale.¹

---

¹ Studiul de față reprezintă o completare binevenită la Cap. VI.1.2 și XII din menționatul volum monografic dedicat Seminarului de Istoria Artei al Universității din Cluj.

S-a vorbit și s-a scris puțin despre activitatea lui Petranu în calitate de membru în Comisiunea superioară de conducere a *Școlii de arte frumoase din Cluj* (1926), de conferențiar de istoria artelor (1926) și de estetică (1932) la această instituție² dar și mai puțin privitor la activitatea de expert pe lângă Comisia Monumentelor Istorice din România, secțiunea pentru Transilvania³ sau în legătură cu sfaturile sale de referent-specialist solicitat de episcopii românești care, cu suportul financiar al statului, al unor bănci, al unor întreprinzători și al comunităților ortodoxe, patronau numeroasele șantiere orașenești și rurale pentru construcția lăcașurilor de cult din zidărie, pentru frescele și mobilierul liturgic din interior, eforturi remarcabile, într-o regiune ca aceasta unde de-a lungul vremii, menționata activitate era prohibită sau diminuată din lipsă de fonduri.⁴

Câteva exemple în acest sens sunt edificatoarele: astfel, la mijlocul lunii noiembrie 1933, Episcopul Nicolae Ivan, în numele Consiliului Eparhial Cluj, îl invită pe profesorul clujean „*persoana cea mai indicată și mai competentă în materie de artă bizantină*” la recepționarea lucrărilor „*de pictură a cupolei bisericii celei noi*”⁵ din orașul Tg. Mureș, efectuate de d. Pictori Anastasie Demian și Aurel Ciupe”.⁶ Două

² Arhiva Seminarului de Istoria artei conservă și un pachet consistent de documente adunate într-un biblioraft/clasor din carton cu eticheta producătorului, GRATIOSA, și însemnările olografe ale profesorului Petranu; *Arhiva/ Congrese Interna-ționale. /Schmidts,/ Biserici de lemn./Școala de belearte. Programe de curs./ Tablouri ale corp.(ului) prof.(esoral). Negoită Lăptoiu, Școala de arte frumoase din Cluj și Timișoara, în Idem, „Incursiuni în arta românească”, vol. III, Editura „Arc 2000”, București, 1999, pp. 117-134.*

³ Secțiunea transilvăneană aflată într-un mutual raport de colaborare dar și de subordonare față de Comisia Monumentelor Istorice din București a desfășurat o bogată activitate care poate constitui tematica unei lucrări aparte. Arhiva Catedrei clujene conservând câteva mărturii edificatoare în acest sens: expertize la monumente istorice, participări în comisiile de jurizare pentru monumentele de for public care urmau să fie ridicate în piețele orașelor din Transilvania și Banat (ex. *Avram Iancu* la Cluj, *Monumentul Unirii* la Arad etc), protecția și conservarea monumentelor, studii, dar și îngrijirea și publicarea revistelor de specialitate ale celor două instituții, acțiuni care au rămas în memoria documentelor; într-o scrisoare adresată secretarului general al Comisiunii Monumentelor Istorice din 27/X 1928, C. Petranu solicită trimiterea unor fotografii și a unor reproduceri ale monumentelor din Moldova și Muntenia, „*aceste fotografii au un rol f.(oarte) însemnat pentru educ.(area) art(istică) a stud(enților) de la Univ(ersitate) și acelor dela Șc(oala) de belearte*”. V. Brătulescu, secretarul Comisiunii face cunoscut prof. C. Petranu că „*Seminarul de Istoria Artelor dela Facultatea de litere din Cluj, a fost înscris între instituțiile cari primesc gratuit Buletinul nostru*” (Ministerul Cultelor și Artelor. Comisia Monumentelor Istorice, No. 156, București, 14. II. 1929).

⁴ Diana Raluca Jula (Băneasa), *Arhitectura religioasă a românilor transilvăneni în perioada interbelică* (teză de doctorat, mss., Cond. științific, Prof. N. Sabău), Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, I-II, Cluj-Napoca 2009; Idem, *Arhitectura religioasă a românilor din Transilvania în perioada interbelică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.

⁵ Biserica cu hramul „*Înălțarea Domnului*” a fost construită între 1924-1934, după planurile arhitectului timișorean Victor Vlad (Ioan Eugen Man, *Un monument de artă neobrâncovenească*, în „Târgu Mureș, orașul artelor”, volum editat de primăria Târgu Mureș și revista „Vatra” (f.a.), pp. 185-189; Nicolae Gheorghe Șincan, Nicolae Băciuț, *Catedrala Mare „Înălțarea Domnului”, Târgu Mureș*, Editura Nico, Târgu Mureș, 2006, pp. 4 și urm.

⁶ Invitația Consiliului Eparhial Ortodox Român Cluj, Nr. 6334/1933 (16 Noiembrie 1933), ss. Nicolae Ivan Episcop. Secretar eparhial, ss. Indescifrabil.

sunt documentele ce fac lumină în acest episod; în „*Dare de seamă asupra picturii bisericii ort. Române din Târgu-Mureș*”, profesorul clujean apreciază favorabil fresca celor doi maeștri: „*opera picturală, deși executată de mai mulți pictori se prezintă într-un stil unitar, nu se observă în mod nefavorabil munca mai multor mâni. Compoziția întregului, împărțirea spațiului dat prin arhitect (sic!) pictorilor este mulțumitoare. Efectul decorativ al întregului este satisfăcător, mai ales din apropiere, dar este suficient și de la distanță. Culoarele în ansamblu dau un efect favorabil. Artiștii având un nume cunoscut și-au dat silința a da maximul talentului și cunoștințelor ce le-au câștigat în trecut. Munca lor a fost încoronată cu succes⁷, deși nu lipsesc unele mici neajunsuri / în privința vederii perspective, a vederii de jos a culorilor și figurilor, raportul între culorile frizei decorative și a figurilor omenesti/ acestea și altele însă se explică prin faptul că pictorii noștri cei mai buni numai rar au ocazia să execute frescuri (sic!) și comenzi atât de mari, cari pun alte probleme decât munca de chevalet”⁸.*

Al doilea document *Extras*, reprezintă procesul verbal al ședinței Consiliului parohial ort. român din Târgu Mureș, prezidat de Protopopul Ștefan Russu, în legătură cu rezultatele expertizei efectuate de C. Petranu, în bună parte pozitivă, însă cu amendamentul consilierilor de a fi solicitat încă un referent, acela al unui „*expert pictor-specialist care să opineze și asupra durabilității și conservării picturii murale și in fresco*”.⁹

Amplu dezbătută a fost chestiunea arhitecturii¹⁰ și a decorațiunilor interioare ale catedralei ort. din Cluj, mai apoi, pictura dar îndeosebi problema iconostasului, discuții la care a participat și istoricul de artă Petranu. În acest sens a fost elaborat un

⁷ Pictarea cupolei - înălțimea la vârful cupolei măsurând cca. 52 m, - a solicitat din plin cunoștințele de meșteșug și efortul fizic a celor doi maeștri.

⁸ Dr. Coriolan Petranu, *Dare de seamă asupra picturii cupolei bisericii ort. Române din Târgu Mureș*, 10 Dec. 1933 (Arh. S., vol. Diferite autorități și particulari. Rapoarte anuale).

⁹ *Extras* din Procesul verbal adresat în 16 Decembrie 1933, Ad. 4° 626/933 (*Ibidem*).

¹⁰ „*Viața Ilustrată*”, anul X (1943), nr. 11, a consacrat jubileului de două decenii de la așezarea pietrei fundamentale a catedralei, aproape întreg numărul acestei reviste cu apariție efemeră: Episcopul Nicolae Ivan semnează articolul *Biserică'naltă cum n-a mai fost alta*; Fl. Mureșanu rememorează în *Catedrala* eforturile românilor transilvăneni, debutând cu petiția din 8 iulie 1863 a lui Șaguna de înființare a unei episcopii clujene; V. Sava parcurge în *Cum s-a zidit catedrala noastră*, principalele etape de construcție ale lăcașului: acceptarea planurilor arh.-lor C-tin Pomponiu și G. Cristinel (31 martie 1921), așezarea pietrei fundamentale (7 octombrie 1923), începerea lucrărilor propriu-zise (29 august 1924) de antrepriza Tiberiu Eremia, fresca cupolei mari realizată de Anastase Damian și aceea din conca altarului de Catul Bogdan, mobilierul liturgic, proiectul iconostasului datorat pictorului Gheorge Russu, căruia îi aparțin și cele patru icoane împărătești din primul registru al tâmplei, sculptura cu motive brâncovenești, îmbrăcată în foiță de argint, datorată maestrului Moise Șchiopu dar și minunatele ornamente în piatră sculptate de Gerstenverein, învelitoarea din aramă realizată de tinichigiu Al. Dimitriu din București, opere care întregesc aspectul fastuos dar echilibrat al lăcașului ortodox clujean [v. Nicolae Sabău, *Conștiință națională și educație estetică în paginile revistei „Viața Ilustrată”, în „Acta Mvsei Napocensis”, 26-30, II, Istorie 1989-1993 (Cluj-Napoca 1994), pp. 453-454].*

studiu serios, cu consultarea mai multor specialiști, la inițiativa Ep. Nicolae Ivan, studiu care trebuia să răspundă întrebării: din ce material să fie executată catapeteazma, din piatră sau din lemn? Pe versoul menționatului studiu (Catapeteazma Bisericii-Catedrale) Ep. Nicolae Ivan adresează profesorului C. Petranu solicitarea Consiliului eparhial ort., român Cluj pentru a se pronunța „*asupra studiului făcut în chestia catapetezmei Bisericii Catedrale din Cluj*”¹¹

În rezumat, în prima propunere datorată arhitectului bisericii, George Cristinel, cel care a avizat (25.02.1927) și decorațiunile interioare ale Catedralei, se opta pentru iconostasul realizat „*dintr-un material nobil, cum este piatra sau marmora*”, o lucrare monumentală aflată în consonanță cu arhitectura lăcașului edificat din „*materiale bune și nobile*”.¹² Arhitectul invocă avantajele materialului litic, estetica pietrei ce poate procura un contrast surdinizat în dialogul cu fresca interiorului, durabilitatea în timp și prețul rezonabil al lucrării în comparație cu neajunsurile unei catapetezme din lemn:

„... încă din 25 Februarie 1927, mi-am dat avizul asupra decorațiunilor interioare ale Catedralei, insistând îndeosebi asupra Iconostasului, pe care nu-l pot concepe decât dintr'un material nobil, cum este piatra sau marmora, părere pe care o mențin și astăzi, căci studiul de interior ce am făcut, mi-a determinat acest material monumental și demn pentru o Catedrală în capitala Ardealului. Nu trebuie uitat că această Catedrală va juca un rol important și că istoria bisericească va pecetlui cu acest monument o epocă istorică, căreia trebuie să-i dăm importanța cuvenită, cel puțin aceștia cari ne-am luat însărcinarea de a o înălța. De aceea, conștient de însărcinarea ce o am, nu mă pot opri a Vă atrage din nou atențiunea că cu multe sacrificii, însă nu inutile, s'a ridicat încetul cu încetul acest lăcaș, numai din materiale bune și nobile, cum puține s'au clădit la noi în țară și sunt fericit că am avut norocul de a fi eu acela care să pun piatră peste piatră, desăvârșind acest monument; sunt sigur că vom putea arăta cu această ocazie, că Ortodoxia nu este neputincioasă.

Vă rog să mă credeți, că pentru desăvârșirea acestei lucrări, mi-am dăruit toată știința, arta și sufletul și Vă rog deci a mă onora cu încrederea Sf. Voastre, căci înainte de ori-ce propunere ce fac, meditez și pun în cumpănă toate posibilitățile, atât materiale cât și de estetică.

Referindu-mă la cele spuse în adresa Sf. Voastre, observ că ați făcut o greșală crezând că Iconostasul nu va avea mai mult de 2.75 m. înălțime, el este conceput a avea până la vârful crucii 9.70 m., iar până la ultimul rând al icoanelor 8 m., este astfel suficient de înalt și impozant pentru deschizătura arcului care separă Altarul de naos

¹¹ Consiliul eparhial ort, rom. Cluj, No. 2183-930, Cluj, 15 martie 1930 ss. Nicolae Ivan Episcop.

¹² Fațadele catedralei au fost zidite din asize de piatră finisată provenită din carierele de la Banpotoc și Baci (Nicolae Sabău, *Conștiință națională ...*, p. 454).

și este astfel conceput pentru ca să se poată bine vedea picturile murale de pe pereții și cupola Altarului. Acest Iconostas va trebui să contrasteze cu picturile murale ce se vor face, deci va trebui să reiasă prin culoare, și cum va putea altfel decât dacă va avea o culoare gălbue (a pietrei), astfel va fi cu mult mai vizibil decât un Iconostas de lemn, care se confundă întotdeauna cu culoarea picturilor murale, deci fără nici un efect artistic.

În ceea ce privește diferența de materiale este incontestabil că lemnul este supus alterațiunii și este bine constatat că toate Iconostasele existente de lemn, carii au făcut ravagii astfel că după 10-15 ani totul ar trebui înlocuit și afară încă de desavantagiul că astăzi materialul lemnos lasă mult de dorit din cauza, că foarte greu se găsește lemn uscat.

Un Iconostas de lemn, contrar celui de piatră, trebuie să fie foarte decorat cu sculpturi pentru ca să fie frumos, căci nu se pot face suprafețe netede, fiind foarte urâte, în deosebi când lemnul nu este bine uscat, aceste părți se descleesc și se cascadează, formând crăpături, pe când la peatră toate aceste inconveniente dispar.

O chestiune destul de importantă este și rezolvarea dosului Iconostasului; la acelea de lemn dosul este întotdeauna foarte urât, căci se vede scheletul și construcția pe care se razimă toată decorațiunea din fața lui, ori ar trebui o cheltuială destul de mare ca să se acopere acest schelet cu tăblii, panouri etc., pe când la peatră acest schelet nu există, totul se lucrează din bucăți de piatră cari sunt vizibile și pe față și pe dos și cari totuși nu scumpesc prețul.

În ceea ce privește costul, după calculele ce am făcut, cred că nu va depăși suma de Lei 1.500.000, în care este cuprins toate, sculptura în piatră, modelele de ipsos pentru sculpturi și totul montat gata, însă fără picturi (...).

Pentru a desăvârși această lucrare, sunt dator a Vă atrage atențiunea, că va trebui decis cât de curând, pentru a se putea scoate încă înainte de iarnă piatra din carierele dela Baci, că ar trebui comandate imediat modelele de ipsos pentru sculpturile de piatră și că ar fi foarte nimerit ca această lucrare să se execute în timpul iernii, când mâna de lucru este mai ieftină, deci aceasta ar ieftini costul acestei lucrări. De asemenea sculpturile din piatră s'ar putea face în condițiuni mai avantajoase, deoarece cei doi sculptori cari lucrează pe șantier la Capitele, ar profita că au de lucru și nu ar pleca din nou acasă, de unde i-am aduce cu multe sacrificii înapoi.

Odată cu prezenta Vă trimit și proiectul pentru Iconostasul ce am conceput, luând ca iconografie pe aceea din Catedrala dela Sibiu și care, după părerea mea, este întocmită conform ritului și după altele executate la fel.

Convins fiind că veți aprecia cele spuse mai sus și cari cu drept cuvânt au făcut motivul ultimei discuțiuni ce am avut cu Prea Sfinția Sa și dl. ministru Alexandru Lapedatu, cari s'au convins în prealabil de importanța și frumusețea propunerii ce am făcut, - Vă rog să primiți asigurarea celor mai deosebite sentimente ce Vă port."

A doua opinie ce aparține unui sculptor celebru al timpului recomandă iconostasul din lemn, într-o invocare sentimentală care aduce drept mărturie istoria: *„Este în tradiția bisericii noastre, ca să se execute din lemn ornamentat cu desenele împrumutate din fauna și flora ținuturilor noastre, catapiteaza bisericii noastre ... Acest lemn este lucrat cu multă măiestrie de către scobitorii în lemn ... Ei au executat în trecutul glorios al neamului nostru, acele capod'opere de împletitură în lemn aurit, care se văd și astăzi în bisericile noastre ... Să nu uităm faimoasa Catapiteazmă dela mănăstirea Arnota, capod'operă de execuție artistică”*.¹³

Meticulozitatea și acribia exemplare ale profesorului clujean care deseori nota răspunsul în ciornă pe scrisorile primite, ne-a permis să aflăm și opinia profesionistă a istoricului de artă.¹⁴

Cu aceeași atență preocupare față de calitatea artistică a creațiilor picturale, C. Petranu redactează *„Raportul asupra picturilor catedralei ort. rom(ânești) din Cluj”*, întocmit în calitatea sa de membru al Comisiunii de recepționare a picturii paretale. Aprecierea din preambul vorbește doar despre *„o suficientă valoare artistică și decorativă a operei”*, în continuare pe întinderea unei pagini manuscris sunt înșirate *„rezervele și obiecțiunile”* istoricului de artă care observă mai întâi *„lipsa unității nu numai a stilului celor 3 artiști”*¹⁵, dar și neajunsul că niciunul nu prea a ținut seama unul de opera celuilalt. Ar fi fost necesar ca unul să fi avut comanda, concretă, schița întregului, iar ceilalți să fi stat numai în ajutorul lui. Al doilea neajuns este că pictorii nu au ținut seama de efectul perspectivei al operei lor, din această cauză, privită de jos în sus, deși de aici o vede azi numai spectatorul; Din pictura cupolei în afară de Pantocrator nu se poate distinge destul de precis, Pantocratorul trebuia să fie mai mare să domine întreg interiorul și liberat de figurile și scenele laterale care mai mult deranjează... La Cina de taină se observă nerespectarea tradiției iconografice ... La iconostas efectul ar fi fost altul, dacă măcar figurile din etajul (registru n.n.) de jos ar fi fost mărime naturală...

¹³ *Catapiteazma Bisericii-Catedrală* (Arh. S., vol. Diferite autorități și particulari).

¹⁴ *„Este adevărat, că tradiția la iconostasele noastre este lemnul, clădirea catedralei este însă neobizantină, în consecință ac.(eastă) poate admite și piatra. Punctul ... nu constă în material, ci în faptul care din cele 2 proiecte ne dă mai multe garanții din punct de vedere artistic în particular, și în raport cu ansamblul. ... deci principiar nu găsesc exclus nici un fel de material, ci calitatea operei. P(en)t(ru) aceasta ar trebui să cunosc proiectele detaliate a(le) artiștilor, ca să-mi pot da părerea. După Dumineca Tomii fiind la Cluj stau cu plăcere la dispoziția distinsului juriu, dacă voi fi rugat.”* (Ibidem).

¹⁵ Pictura religioasă (fresca) s-a datorat profesorilor Catul Bogdan și Anastase Demian, activi și la Academia de Artă din Cluj (perioada 1949-1951, respectiv 1926-1930). (vezi: Vasile Drăguț, *Catul Bogdan*, Editura Meridiane, București, 1972, pp. 29, 33; M. Djentemirov, Raluca Iacob, *Anastase Demian*, Editura Meridiane, București, 1974, pp. 37, 38; Octavian Barbossa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Editura Meridiane, București, 1976, pp. 65-67; 152-153; Marcel-Gheorghe Muntean, *Catedrala Mitropolitană Adormirea Maicii Domnului din Cluj-Napoca*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, pp. 373-411).

O parte din neajunsuri se explică prin lipsa de experiență și de studiu suficient al iconografiei, care trebuie respectată și studiată, având reguli precise [Seminarul de istoria artei are o bogată colecție de cărți, fotografii, privitoare la arta bizantină rom.(nească) (ce) ar putea fi consultate]. Ar fi de dorit ca în viitor artiștii să execute desene exacte pe hârtie a lucrărilor ce le vor executa pe părete p(en)t(ru) a le expune unui examen serios în prealabil în ce privește iconografia, compoziția etc. Ar mai fi de dorit ca o comisie de experți să funcționeze nu numai la recepționare, dar și la comanda lucrărilor și la prezentarea schițelor și a desemnurilor prealabile. În interesul unității stilului un artist ar trebui să dirijeze și (să) schițeze totul, ceilalți artiști numai executori sub comanda celui principal.”¹⁶

De altfel problema artei religioase postbizantine și neobizantine îl va preocupa pe tot parcursul deceniului trei al secolului trecut.¹⁷ În anii premergători conflagrației mondiale și după declanșarea războiului, C. Petranu va face parte dintre specialiștii mobilizați de Ministerul Propagandei în susținerea cauzelor statului român. După cum reiese din corespondența purtată cu arh. Petre Antonescu, istoricul de artă clujean participă la dezbaterile intense în jurul „*stilului național*”¹⁸, dezvoltate

¹⁶ *Raport asupra picturilor catedralei ort. rom. din Cluj*, 26 Nov. 1933 (Arh. S., vol. Diferite autorități și particulari. Rapoarte anuale). Catul Bogdan a realizat pictura de pe bolta altarului, două scene în Sfântul Altar, *Maica Domnului pe Tron încadrată de doi Arhangheli și Cina cea de Taină* (1933) iar Anastase Demian, fresca cupolei, icoanele împărătești și cele din registrul de jos a iconostasului noii Catedrale. Celelalte suprafețe de zidărie ale interiorului lăcașului au fost decorate mai târziu (1950-1960) de pictorul Corneliu Cenan, după proiectul întocmit de maestrul A. Demian (Marcel-Gheorghe Muntean, *Catedrala Mitropolitană...*, pp. 373 și urm.).

¹⁷ Problematika artei postbizantine și a neobizantinismului în arealul carpatin a beneficiat de o atenție specială în rândul intelectualității românești începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și primele decenii din secolul următor. Elie Miron Cristea, Valeriu Braniște, Octavian Smigelschi, Ilarion Pușcariu, Matei Voileanu, Octavian Goga și Virgil Vătășianu se numără printre teoreticienii acestor stiluri [Octavian Goga, *Esposiția de pictură a D-lui Octavian Smigelschi*, în „*Lucefărul*”, Budapesta, nr. 24 (1903), p. 395; Elie Miron Cristea, *Iconografia și întocmirile în interiorul bisericii răsăritene*, Sibiu, 1905; Dr. Ilarion Pușcariu, Dr. E. Miron Cristea, *Biserica Catedrală de la Mitropolia Ortodoxă din Sibiu*, Sibiu, 1908; V. Vătășianu, *Bizantinismul și Neobizantinismul în pictura românească din Ardeal*, în „*Arhitectura*”, an. V, nr. 4, București, 1938; Nicolae Sabău, *Octavian Smigelschi și pictura monumentală religioasă*, în „*Îndrumătorul Pastoral*”, V, Alba Iulia, 1981, pp. 182-187; Idem, *Arta bizantină în corespondența lui Octavian Smigelschi cu Valeriu Braniște*, în „*Acta Mvsei Napocensis*”, XXIV-XXV Cluj-Napoca, 1987-1988, pp. 856 și urm; Nicolae Sabău, Ioana Gruțiță-Savu, *Octavian Smigelschi în presă. Construirea imaginii publice a artistului în perioada 1887-2007. Vol. I, 1887-1948*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009].

¹⁸ În scrisoarea adresată Profesorului Petranu, apreciatul arhitect crede că „*înainte de a primi rândurile de față v’a ajuns în mână broșura D-ei O. Greceanu pentru care mi-ați scris*” iar „*În ce privește contribuția D-voastră la publicația „Către un stil regele Carol al II-a, vă pot comunica că o voi publica bucuros în condițiunile ce mi-ați scris întrucât ideile ce va coprinde se vor integra deplin în concepția noastră despre arta națională care dupe câte văd ne este comună*” [Arhitect Petre Antonescu, *Scrisoare*, București, 18. 4. 1940 (*Ibidem*)].

și la nivelul polemicilor scrise, într-un limbaj incandescent ce au condus spre afirmații regretabile. În acest sens a fost pe larg discutată poziția lui Blaga, adeptul unui expresionism ambiguu, care considera că etnicul nu trebuie transformat în criteriu de valoare și nici chiar în „stil” determinant conștient. Atașat avangardei românești și în spiritul unui internaționalism bravadant, filosoful clujean exprima păreri foarte tranșante câteodată într-un limbaj condus spre „*limita alienației*”, față de *stilul național în arhitectură*¹⁹, diametral opuse opiniilor concitadinului său, Petranu. Din nefericire aici vizionarul Blaga a greșit, iar un alt stil românesc consonant „*internaționalismului*” modern, nu a ajuns niciodată la o maturitate deplină în opoziție cu expresionismul arhitecturii interbelice românești ce a înglobat și disimulat propunerile unor arhitecți de anvergura lui Mincu și Antonescu. Revista „Arhitectura” din anii '20 se înscrie de altfel în aceeași propensiune programatică pentru *stilul românesc (neoromânesc)*, manieră în care au fost edificate în perioada interbelică majoritatea bisericilor de zid și clădirilor publice din Transilvania unită cu Regatul Român.²⁰

Întorcându-ne în timp la calendarul colaborării cu instituțiile naționale aflate în capitala României întregite, aflăm că la 1 Octombrie 1923, Direcțiunea Muzeului Militar din București, invită pe Coriolan Petranu, la Muzeul Militar din Parcul Carol pentru a participa ca membru al Comisiunii, la reorganizarea acestei Instituții de artă.²¹ În anii următori, solicitările diferitelor Direcțiuni din cadrul Ministerului Cultelor și Artelor se multiplică, câteva dintre acestea având drept scop reorganizarea Muzeelor și Pinacotecilor din România, precum Programul/agenda sedinței din 16 Decembrie 1927 la care va participa și Coriolan Petranu.²²

¹⁹ „(...) *pacostea stilului, denumit românesc, prunc hybrid al onanismului romantico-historic, împerechere de arcade și coloane bizantine cu turnuri turcești totul chircit după regula degenerării și a imitației. Căci un stil arhitectonic nu iea naștere pe planșa unui arhitect comandat (...). Stilul impus de edili-cretini pornește și din concepția greșită că neamul românesc și-a trăit epocile de mare și adevărată glorie (...). Generațiile nu pot păși spre acest ideal în scâlciera pe care le-o oferă formele stilului românesc. Stilul acesta se va găsi cu timpul și înainte de a ne da seama se va ivi în juru-ne, pretutindeni*” [Capitala Brumărescu (semnat Vn) în „Contemporanul”, nr. 53-54/1925, p. 2]; Valorizarea problematicii noului stil românesc la Nicolae Lascu, *Școala de Arhitectură și stilul românesc 1900-1915*, în „Revista Arhitectura”, Nr. 5, 1985, pp. 37-44; Georgică Mitrache, *Tradiție și modernism în arhitectura României*, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2008, pp. 67 și urm.; Ada Ștefănuț, *Stilul național românesc: arhitectură și proiect național*, Editura Media Print, București, 2010, p. 27 și urm.

²⁰ O exhaustivă cercetare la temă a fost realizată de Raluca Diana (Băneasă) Jula în consistentul volum: *Arhitectura religioasă a românilor din Transilvania în perioada interbelică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2010 (754 pp.).

²¹ Invitație, Ministerul de Război, Direcția Muzeului Militar, No. 448 din 15/9/1923. Arhiva Seminarului, Expertize artistice, Nr. 1.

²² Invitație. Ministerul Cultelor și Artelor. Direcțiunea Artelor și Teatrelor, No. 55690/ 9 Dec. 1927, ss. Ministru G. Iuga; Director-General, ss. Indescrifabil (Arh. S., Expertize artistice, nr. 2).

În calitatea de referent al Comisiunii Monumentelor Istorice, de istoric și critic de artă, C. Petranu va fi invitat să-și exprime punctul de vedere relativ la Concursul pentru statuia ecvestră „Avram Iancu” din Cluj și „Concursul pentru executarea Monumentului Unirii în Arad”.

Dezbaterile în jurul realizării primului obiectiv artistic au fost însuflite de *Comitetul executiv pentru statuia lui Avram Iancu*, activ în Cluj încă la începutul anului 1921, comitet aflat sub președinția generalului de divizie N. Petala. Cu acel prilej a fost lansat către țară un apel public pentru subscripții bănești, sumele donate urmând să fie trimise pe adresa Primăriei Municipiului Cluj. După doi ani, în 1923, Comitetul Executiv din Cluj publică concursul pentru realizarea statuii lui Avram Iancu.

Caietul de sarcini realizat în această împrejurare menționa că statuia urma să fie turnată în bronz – material făcut să înfrunte eternitatea – iar „Craii Munților” să fie reprezentat călare, „așa cum era în 1848-1849”. Statuia ecvestră trebuia să fie isprăvită până la 15 mai 1924 și înălțată între Teatrul Național din Cluj și Catedrala Ortodoxă română ce se afla atunci în construcție.

Concursul a stârnit, cum era și firesc, un larg interes nu numai în țară ci și în străinătate. Lucrarea se vădea a fi o comandă importantă dacă se ține seama că aceasta reprezenta prima statuie ecvestră din Transilvania ridicată de români și închinată unei personalități a neamului. Semnificativ este faptul că acest concurs a stârnit și interesul cercurilor artistice din tânărul stat cehoslovac.

La 7 februarie din același an, *Comitetul Central al Astei* numește pe profesorul Coriolan Petranu, fost Inspector al Muzeelor din Transilvania, membru al juriului ce urma să se instituie pentru examinarea și clasificarea operelor (machtetelor) prezentate de sculptorii înscriși în concurs.

Juriul s-a întrunit pe la mijlocul lunii februarie pentru deliberare, după cum rezultă din scrisoarea expediată Astei de profesorul C. Petranu:

„(...) , vă mulțumesc pentru cinstea ce mi-ați făcut-o de a vă reprezenta în juriul pentru examinarea machetelor pentru statuia lui Avram Iancu. Am studiat în amănunțime în mai multe zile machetele înainte de a vă face propunerea. Dealtcum întregul juriu a constatat unanim că cea mai bună lucrare este „Gata mă” și „No hai” dintre care prima fiindcă nu a ținut seama de condițiile concursului și din cauza unor inconveniențe artistice a fost propusă pentru premiul II, iar „No hai” pentru premiul III. După cum s-a comunicat ulterior, prima ar fi macheta lui Medrea, a doua a lui Jalea (sic!). O remunerație de câte 10.000 lei s-a propus pentru „Libertatea”, Munții noștri aur poartă” și Cinste moșilor”.²³

²³ Arh. Stat. Sibiu, fond Astra, *Procese verbale*, 38, pe anul 1924. Nr. Scrisorii 193/1924; Nicolae Sabău, *Câteva proiecte pentru statuia ecvestră a lui Avram Iancu din Cluj (1924-1926)*, în „Tribuna”, anul XI, 1-4, ianuarie 1999, pp. 16-18.

La concurs a participat și sculptorul Iordănescu prin lucrarea cu titlul „*Poporul în revoluție*”. Juriul ținând seama de calitatea artistică a machetelor (formă, stil, compoziție și modelaj) nu a socotit de cuviință să acorde premiul I.

Între timp s-au înscris în concurs și alți sculptori, de vreme ce în martie 1926, Astra este solicitată din nou să numească un reprezentant – specialistul Asociației – în juriul ce trebuia să se întrunească la 10 aprilie 1926, pentru a hotărî asupra machetelor prezentate de artiști. Istoricul de artă Coriolan Petranu va fi desemnat din nou ca reprezentant al „Astrei”. Profesorul împreună cu ceilalți șase membrii ai juriului, după examinarea modelelor, au hotărât în unanimitate drept câștigător pe sculptorul I. Dimitriu-Bârlad (1890-1964).

În circumstanța dată, comisia alcătuită din sculptorul Mirea (1864-1924), fratele mai mic al cunoscutului pictor George Demetrescu Mirea, profesor la Școala de Arte frumoase din București, pictorul Alexandru Popp, profesor la Academia de Arte din Budapesta și Cluj, apoi Coriolan Petranu, Profesorul de Istoria artei al Universității din Cluj, au propus câștigătorului unele modificări de proiect în care specialistul în materie și-a adus o viabilă contribuție.

În preambulul Hotărârii privind monumentul Unirii din Arad se preciza că acest monument de artă plastică era ridicat pentru „*a eterniza mărețul act istoric al Unirii tuturor Românilor într-o singură țară*”.²⁴ Comandatarii grupului statuar ofereau chiar un „pachet” de idei ce schița modelul formal și iconografic al întregului:

„Monumentul va cuprinde în partea de jos, în basso-reliefuri în bronz: scene sau figuri din istoria noastră națională, în special din trecutul Ardealului, înglobând și Adunarea dela Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 cu organizatorii ei din Arad/Vasile Goldiș, Dr. Șt. Cicio-Pop, Dr. I. Suciul/. Partea de sus a Monumentului va înfățișa, în figuri alegorice, fie: provinciile unite, fie virtuțile neamului.

În corpul Monumentului, la un loc potrivit, se vor încadra persoanele M.M.L.L. Regele Ferdinand I. și a Reginei Maria.

Pentru executarea acestui Monument se publică concurs în următoarele condițiuni:

1. Monumentul Unirii va fi operă de sculptură, având o înălțime totală de 11-12 metri și cu dimensiuni laterale corespunzătoare.

Jumătatea de sus a Monumentului va fi din bronz, iar jumătatea de jos din granit sau marmoră, pe care se vor aplica basso-reliefuri, fie în formă pătrată, fie în cea de medalion.

²⁴ Ideea ridicării Monumentului Marii Uniri la Arad aparține lui Vasile Goldiș fiind lansată încă din anul 1920. Marele om politic, unul dintre cei șase naționali care au format Consiliul Național Român Central (octombrie 1918), a impulsionat intelectualitatea arădeană și transilvăneană pentru împlinirea acestui vis, concretizat într-o creație sculpturală monumentală, făcută pentru eternitate.

2. Monumentul Unirii va fi ridicat în mijlocul actualei Pieți Avram Iancu. La cererea concurenților, Direcțiunea Palatului Cultural din Arad, le va trimite o schiță topografică a Pieții.

3. La concurs se primesc numai machete turnate în gips, având proporția de 1:10 față de original.

Întrucât unele părți ale machetei nu ar eși destul în evidență în această proporție, acelea vor putea fi prezentate și separat în mărime mai mare.

4. Fiecare machetă va purta un motto, iar numele și adresa autorului se vor alătura, într-un plic sigilat, cu același motto. (...).

5. Lucrările pentru concurs vor fi trimise la adresa Comitetului Acțiunii pentru Monumentul Unirii, în Arad, Palatul Culturii, până la data de 31 Decembrie 1939.

6. Pentru premiarea celor mai bune machete sunt 3 premii, și anume:

Premiul I de 100.000/una sută mii lei:/

Premiul II de 70.000/șaptezeci mii lei/

Premiul III de 30.000/treizeci mii lei/

Aprecierea lucrărilor și decernarea premiilor se vor face de către Comitet pe baza opiniei unei comisii speciale compusă din personalități din țară, cu reputație în domeniul artelor (...).²⁵

În Arhiva Seminarului de istoria artei se păstrează și scrisoarea ce menționează aprobarea publicării concursului pentru Monumentul Unirii din Arad însoțită de rugămintea adresată Profesorului C. Petranu de a se pronunța asupra condițiilor obligatorii într-o astfel de întreprindere/realizare de caracter excepțional (Fig. 1).²⁶

Cu siguranță Coriolan Petranu, istoricul de artă al Universității din Cluj, urma să fie solicitat pentru a face parte din Comisia de specialiști, așa precum a fost numit și în juriul care a deliberat concursul pentru ridicarea statuii ecvestre a lui Avram Iancu de la Cluj (monumentul aflat acum la Câmpeni).²⁷

---

²⁵ Arh. S., Diferite autorități.

²⁶ „Mult Stimate Domnule Profesor!/ Comitetul Monumentului Unirii din Arad, în ședința sa din 21 februarie a. c. prezidată de P.S. Sa Episcopul Andrei, a aprobat publicarea concursului pentru Monumentul Unirii din Arad./ Alăturat vă trimit un exemplar din acest concurs. Acum ar urma să se facă publicarea lui. Cum noi nu cunoaștem îndeajuns formalitățile legale ale acestei proceduri, cu onoare Vă rog în numele P.S. Sale, să binevoiți a ne veni în ajutor cu prețioasele Dvs. lămuriri, indicând mai ales ziarele în care ar fi consult să se facă publicarea./ Primiți, Vă rog Domnule Profesor asigurarea deosebitelor mele considerațiuni ce Vă păstrez” (Scrisoare. Primăria Municipiului Arad. Direcțiunea Palatului Cultural. Arad, la 23 Februarie 1939. ss. Prof. L. Nich (?). Arh. S., Expertize artistice, No. 23).

²⁷ Nicolae Sabău, *Câteva proiecte pentru statuia ecvestră a lui Avram Iancu din Cluj (1924-1926)*, în „Acta Musei Napocensis”, XVIII, Cluj-Napoca, 1981.

Epistolarul extrem de bogat și de variat din Arhiva Seminarului de Istoria Artei al Universității din Cluj, încă „neregstat” dezvăluie prodigioasa activitate a expertului în domeniul istoriei artei, reproducerea cronologică, aleatorie, a acestor documente – de subliniat acest fapt - confirmând-o.

Unele mărturii, neînsemnate la prima vedere, au o firească importanță dar și un arome „pitoresc”! al întâmplărilor epocii. Astfel, Decanatul Facultății de Filosofie și Litere și rectoratul Universității din Cluj a apelat în repetate rânduri la experiența și cunoștințele Profesorului Coriolan Petranu în probleme tangente artelor plastice. Câteva mărturii sunt edificatoare în acest sens: de exemplu, în 29 octombrie 1928, Profesorul Onisifor Ghibu, decanul facultății din care făcea parte și conducătorul Catedrei și Seminarul de Istoria artei îi adresa rugămintea ca, „*în calitate de specialist în Istoria Artelor*” să binevoiască să-și spună părerea cu privire la „*două proiecte de decoruri artistice pentru Diplomele de licență și de doctorat*” comandate de Universitate.²⁸

Răspunsul prompt al specialistului – aprecierea manuscris poartă aceeași dată cu solicitarea decanului – dezvăluie seriozitatea de abordare critică a unei teme date, chiar și în situația în care acesta era de o mai mică importanță:

a) proiectul pt. Diploma de licență este lipsit de concepție, compoziția este banală, legătura cu Universitățile române și în special cu cea din Cluj neclară. Ni-se înfățișează monumente romane și ale Renașterii din Roma cu neadevăruri topografice, cu o lipsă de înțelegere pentru arhitectură și detalii. Dacă desenatorul ar fi redat numai monumente romane atunci (cu multă bunăvoință numai) am putea gândi la originea noastră romană, dar monumentele Renașterii și baroce (Biserica Sf. Petru, Palazzo di Venezia, etc) cu cari Universitatea noastră și poporul nostru nu are nimic comun, face să se piardă și această vagă legătură. Execuția este lipsită de aprofundare, este grăbită, superficială, astfel că o asemenea diplomă va supăra pe cei ce au studiat istoria artelor ori arheologia, dar și pe nespecialiștii cari au văzut în original ori fotografii monumentele din Roma. O profanare!

b) proiectul pt. Diploma de doctorat este o reproducere stilizată a Școalei din Atena a lui Rafael, este o parodie a lucrării originale cu slăbiciuni copilărești în execuție, în tratarea figurii omenești și a veșmintelor. Și în această lucrare observăm neînțelegerea arhitecturii, a ordinilor clasice. Este de sine înțeles, că compoziția, precum ideia sunt neoriginale. Tot ce a modificat executorul proiectului, este nefavorabil. Singura calitate pozitivă este raportul între umbră și lumină.

---

²⁸ Scrisoare, ss. O. Ghibu, Decan. Universitatea din Cluj. Facultatea de Filosofie și Litere, No. 111-1928/29, Cluj, 29 octombrie, 1928 (Arh. S., Diferite autorități).

În rezumat: ambele lucrări prezintă atâtea slăbiciuni, încât nu ating nivelul care trebuie să-l aibă diplomele universitare, ele nu ne fac cinste, ci din contra ne-ar degrada priceperea artistică. De aceea sunt de părerea, ca să se renunțe la acceptarea acestor proiecte. În caz dacă Universitatea noastră ține la decorul artistic, să se deschidă concurs pentru toții artiștii decorativi din Țară, să decidă imprimarea celui mai bun proiect. În caz dacă s'ar renunța la această idee, să se execute diplomele pe hârtie bună, ev.(entual) pergament cu caractere romane. Cele mai multe Universități din apus s'au mulțumit cu atât. Rog, ca în caz dacă onor.(atul) Consiliu și Senat nu ar consimți cu cele propuse aici, să se ia în procesul verbal părerea mea separată.[...].²⁹

O istorie particulară, specială, a avut-o și colecția de fotografii și reproduceri a Seminarului de Istoria artei datorată eforturilor administrative dar și pecuniare ale profesorului clujean. Volumul consistent legat, cu coperti pânzate datorat firmei clujene Bernát, marcat de ștampila Seminarului de Istoria artelor al Universității din Cluj, (*Inventarul II*) și de semnătura profesorului clujean, inventariază un număr de 6184 de piese/fotografii, a căror legendă a fost scrisă, în cea mai mare parte de colecționar, până în data de 29 martie 1945, adică cu aproape trei luni înainte de dispariția sa prematură în 17 iunie 1945.³⁰

Multe dintre scrisorile arhivate sunt răspunsuri la solicitările făcute de Coriolan Petranu fotografiilor din Sibiu, Brașov, Bistrița, Reghin, Arad, Timișoara, Lugoj, Oradea, Zalău etc., sau colegilor, prietenilor, aflați la conducerea „Astrei”, a Muzeelor Regionale/Județene, Ierarhilor Episcopiiilor din Transilvania și Banat a Primăriilor Municipale, Arhivelor Statului, colegilor de la Facultatea de Arhitectură, București sau chiar maștrilor, sculptori și pictori, expozanți, colecționarilor, piese olograf sau redactate la mașina de scris, mărturii disparate achiziționate de noile muzee transilvănene, care în lipsa unor inventare erau greu de identificat ca proveniență și datare. Unul dintre exemplele ce confirmă observația noastră este acela al ușilor/canaturilor unor biserici vechi dezmembrate aflate în Colecția Muzeului „Astra” din Sibiu, uși care au stârnit interesul profesorului Coriolan Petranu. Specialistul arhitecturii vernaculare transilvănene a adresat în repetate rânduri întrebări legate de proveniența acestor lucrări sculptate, încă începând cu martie 1928, după cum rezultă din corespondența păstrată în Arhiva Seminarului de Istoria artelor din Cluj, mai exact, scrisoarea lui Horia P. Petrescu, publicată în nota infrapaginală (Fig. 2). Abia în epistola din noiembrie 1930, vicepreședintele „Astrei”, D. Rusu, se va strădui să răspundă parțial, însă neconcludent, acestei întrebări:

²⁹ Concept olograf, ss. Coriolan Petranu, Cluj, 29 Octombrie 1928 (Arh. S., Diferite autorități).

³⁰ Ultima fotografie notată pe verso de C. Petranu reprezintă Biserica gr.cat., din *Petrindul de Jos* (Jud. Turda), azi *Petreștii de Jos*, 1904 (Colecțiunea de fotografii și reproduceri. Inventarul II. 29/III. 1945. Arh. S., Inventarii).

Domnule Profesor,

Referindu-ne la sti.(mabila) Dvoastră adresă din 30 Octomvrie a.a., cu onoare Vă facem cunoscut, că date precise, în lipsa unui inventar complet al Muzeului nostru, nu Vă putem da cu privire la cele două uși vechi dela intrarea principală a Muzeului nostru.

Avem însă informații dela fostul custode al Muzeului, dl. Ioan Berciu, că aceste uși ar fi din comunele Tilișca, Galeș sau Cacova. Aceste uși ar putea fi și uși dela biserici vechi sau dela intrarea în curtea bisericilor sau cimitirelor, dar nu este exclus să fi fost uși dela case țărănești, pentru că și azi în aceste comune se mai găsesc uși cu astfel de încrestături (...).³¹

Mărturie a strădaniilor istoricului de artă clujean de a îmbogăți permanent arhiva fotografică a Seminarului stau și câteva dintre numeroasele scrisori dar și imaginile de epocă ce însoțesc cercetarea noastră [fotografii alb-negru după lucrările lui Catul Bogdan (Fig. 3, 4, 5), Emil Cornea (Fig. 6), Anastase Demian (Fig.7), Aurel Ciupe (Fig. 8, 9) etc.].³² Existau însă și unele excepții datorate nu atât unui refuz ostentativ, răutăcios, „adversar” istoricului de artă clujean, ci mai degrabă unei situații de „instabilitate”, de criză financiară a artistului, într-o perioadă a începuturilor programului expozițional din România unită. Pilduitoare prin durerea, dar și stânjeneala discursului, uneori prin strigătul de revoltă față de această situație, a fost scrisoarea pictorului Aurel Papp, o „Plângere”³³ în fața sau față de neînțelegerea noilor oficialități dar și a celor cu „dare de mână”, nepăsători față de existența precară a artiștilor ardeleni după prima conflagrație mondială:

³¹ Arh. S., Astra, Scrisori, Nr. 1.

³² Scrisoarea anterioară, ce poartă antetul „Astra”, semnată de Horia P. Petrescu, e revelatoare în acest sens: „*Stimate dle Petran! Alăturat fotografia uneia din porțile de (din, n.n.) „halul” (holul, n.n.) Muzeului nostru. Este copia dela fotograficul Fischer. Bine reușită – se vede toată structura lemnului. Ușa a doua ți-a fotografiat-o elevul dădăle, care ține atât de mult la dta, Dl D.- Vătășian, cu aparatul dsale. Sper să primești fotografia zilele acestea, dacă nu ai primit-o până acum.(...) Dorindu-ți tot binele și în turneul artistic ce-l vei întreprinde, te salut al dădăle Horia P. Petrescu.*” [ASOCIAȚIUNEA pentru literatura română și cultura poporului român („Astra”), Sibiu, 27 Martie 1928, ss. Horia P. Petrescu, Arh. S., Astra, Scrisori, Nr. 2].

³³ Încă în anul 1922 maestrul a publicat un articol militant, revelator, „*Criza artei plastice în Ardeal*” (pe marginea expoziției lui Nagy Oszkár, din care reproducem câteva fraze: „*Situația artei noastre aici, în Ardeal, este ciudată. Artiștii noștri, trăind din frimurile scăpate ici-colo, din ajutoarele de stat mizerabile, nu se pot strange într-o tabără. Statul nu-i ajută, publicul nu le cumpără lucrările, cu toate acestea, artiștii noștri pictează, desenează, modelează. Muncesc pentru cultura ardeleană. Organizează expoziții, micile lor economii le cheltuiesc pe materiale, rame, marmură, bronz și mai bine nu mănâncă, dar fac expoziții...*” (Dumitru Păcuraru, Aurel Popp - *Între două culturi*, Editura RAO, București, 2017, pp. 434-435).

„Prea stimat Dle Profesor!

Îmi vine să'njur lume și mai ales să-i înjur pe români(i) noștri, pe frați noștri (...), pe miniștri și inspectori adecă pe toți, care câștigă nume și parale din cultura țării noastre ...

Îmi vine, dar în zadar ași înjura, pentru că nici așa nu s'ar schimba situația, și mai ales nu s'ar schimba convingerea me(a) ...(.). Am voit să colaborez și eu încă și cu aceia, cari nu sunt de o părere cu mine, gândind că în cultură e tot una că ce (părerii) sentimente am eu, sau altul?

M'am convins însă - la expoziția din Cluj³⁴ că oameni nu unul toți (...) de mine profită. M'am convins, că oamenilor mai mult le trebuie reclamă și tot lucrul, decât arta mea care ei de loc nu au prețuit-o. Nu la critici gândesc Dle, ci la cumpărare, din care fapt își cumpără artistul pânda, vâpselele și mai ales pâne!

Eu, mai ca și singur pictor român, nu am vândut nimic la expoziția amintită. - Nu am desperat. Însă încă o dată m'am convins să (nu) mă las, să bată joc de mine. M'am gândit bine. Trebuie prima oară s'ămi fixez existența, pentru că altcum, dacă ași păși înaintea cumpărătorilor, să nu mă mai înșel în nimică – și să nu mai am lipsă de vânzare! Tot pentru aceasta, de doi ani am părăsit pictura. De doi ani, de când fac industrie și poate că încă un an voi fi ocupat – așa, că cu artă nu mă mai pot ocupa. Dacă biruim cu fabrica³⁵, atunci mai departe nu voi am lipsă de gustul străinilor și nici de paralele lor. Și de atunci, îmi voi ști susține familia și de atunci voi fi liber și în arta me(a)!

Astea sunt cauzăle Dle Profesor, pentru cari nu vă pot da în prezent nici copii, fotografiile și nici date din viața me(a). Acum nu mă simțesc ca artist, nu sunt ... (cum zice francezul) și nu doresc nici reclamă nici recunoaștere. Sunt muncitor simplu, care lucră cu voe bună, pentru s'ăși ajungă scopul și ca om – și ca artist. Să vedem de atunci'n colo, ce va mai fi?

Vă mulțumesc, Dl. Profesor, foarte de tot ce ați voit să faceți pentru artă și persoana me(a) - și rugându-vă să mă scuzați pentru sinceritate, vă salut

*Cu deosebită stimă
Aurel Papp³⁶*

³⁴ Expoziția artiștilor ardeleni COLLEGIUM ARTIFICUM TRANSILVANICORUM, deschisă la Cluj în 23 februarie 1921, Aurel Popp numărându-se alături de Emil Isac, Ioan Thorma și colonelul Bacaloglu, printre organizatori. Lansarea sa este remarcabilă – expune 32 de lucrări –, elogiată fiind de critica contemporană (G. Oprescu, E. Isac, Kós Károly) care-l socotea drept lider incontestabil al maeștrilor artelor plastice din Transilvania (Dumitru Păcurariu, *Aurel Popp...*, p. 434).

³⁵ În anul 1921 maestrul Aurel Popp este numit director general al fabricii de ceramică de lux DAC din Satu Mare, proprietate a maestrului, cu produse prototip decorate de pictori însemnați din România acelei epoci, între care N. Tonitza, C. Ressu, Șt. Dimitrescu, Troteanu și Ionescu Doru. Fabrica avea 120 de lucrători din care 30 de artiști ceramiști (*Ibidem*).

³⁶ Arh. S., Scrisori risipite, No. 1.

Coriolan Petranu, pătruns de simțul datoriei adevăratului specialist ce nu făcea deosebirea între solicitanți, fie ei reprezentanți ai unor instituții, fie persoane particulare, ne-a lăsat mărturie evocatoare în legătură cu disponibilitățile sale la diversele „chestiuni” legate de artele plastice, de unele scurte expertize artistice, chiar dacă parte dintre ele de aspect virtual.

Dimitrie Cioloca, profesor la Academia Teologică, pasionat colecționar de obiecte artistice, solicită, în repetate rânduri, evaluările critice ale specialistului Petranu referitoare la tablouri semnate de artiști remarcabili instruiți la Academia de Artă din Viena, dacă ar fi să-l menționăm doar pe *Ferdinand Georg Waldmüller (1793-1865)*, virtuozul Biedermeierului austriac, profesor la această prestigioasă instituție frecventată și de tinerii din Transilvania și Banat.³⁷ Cele patru scrisori expediate de Cioloca din Caransebeș între anii 1929-1938, reprezintă de fapt o ofertă a câtorva obiecte și tablouri din colecția sa, semnate și datate, spre cunoaștere și vânzare în anumite cercuri de colecționari despre care profesorul clujean avea cunoștință.³⁸

Teologul din Caransebeș, revine la câțiva ani distanță (1935), cu altă ofertă, descrisă destul de amănunțit în Cartea poștală adresată Profesorului Petranu: „.... *Un tablou (cca. 18x28), pe hârtie, colori de apă, reprezentând pe un individ cu bota ridicată spre a ucide un bogat, care ședea în marginea drumului de munte, cu 2 săculeți îmbâcșiți cu bani, iar de partea cealaltă a pârâului un țăran și soția lui, în port ardelenesc suint (sic!) în urma măgarului încărcat cu desagi spre moară, - poartă urm.(ătoarea) inscripție: „Petrus Rivetti de Filosij pinxit in sua immeritata calamitate Szamosujvarini anno 1819”./ Vă rog mult, aveți bunăvoința să-mi comunicați: fost-*

³⁷ Iulia Mesea, *Peisagiști din sudul Transilvaniei între tradițional și modern. Sfârșitul secolului al XVIII-lea – mijlocul secolului al XX-lea*, Bibliotheca Brvkenthal LIII, Sibiu, 2011, pp. 90-171.

³⁸ *Prea Stimat Dle Profesor! / Am primit cu mulțămăită ... Dv. Scrisoare din 20/III, în care îmi comunicați tot ce ați putut afla referitor la picturile ce posed/ Cu privire la Bautz mi-s'a spus că este o lucrare ce aparține Școalei flamande. Aș dori ca negreșit să aflu: „cine este acest pictor” (...). Vă comunic acum, că cea mai nouă achiziție a mea este: un portret de F. „Waldmüller/1845”/ Este portretul unui bărbat care a aparținut unei familii nobile vechi, românești din Banat. Vienezii știu că se omor pentru picturile de Waldmüller, care era fiu al Vienei. (Arh. S., Expertize artistice, ss. Dr. Dimitrie Cioloca, Caransebeș, 20/V, 1929, No. 3); Cea de a doua epistolă aduce o serie de precizări referitoare la portretul oferit spre vânzare, într-o perioadă în care „pentru a învinge greutăți financiare”, „... Sunt silit să vînd multe, foarte multe din lucrurile mele adunate”. Preambulul scrisorii consemnează următoarele: *Mult Stimat Dle Profesor! După cum Vă amintisem anul trecut, am câștigat, după plecarea Dv. de aici, un portret de Waldmüller. Reprezintă chipul unuia din membrii familiei Fogarași, cari își avea bunul lor în Lipova. Este signat: „Waldmüller/1845”/ Deci este din timpul lui de glorie (1840-1850)./ Deoarece aș dori să vînd acest portret, Vă rog mult să binevoiți a-mi comunica câteva adrese de amatori, fie ingineri, fie din Viena, ori aiurea./ Mi-se spune că în București s'ar afla un baron german, care dacă ar ști de existența acestui tablou, l-ar cumpăra cu bani mulți./ Nu mi-se spune numele, ca să mă pot adresa direct, deoarece Dl., care mi-a comunicat aceasta, ar vrea dânsul să beneficieze de provizia ce i-am pus-o în vedere (10 %), și pe care o dau bucuros...*” (Arh. S., Expertize artistice, ss. Dr. D. Cioloca profesor, Caransebeș, 27/III, 1930, No. 4).*

a acest pictor de vre-o valoare recunoscută, de ce neam era, dacă tabloul însuși are vre-o valoare, ori ba? În fine m'ar bucura mult orice informație ... detaliu referitor la obiect"³⁹. Nu cunoaștem răspunsul istoricului de artă clujean, redactat și expediat în 25, X, 1935 dar despre Pietro Rivetti autorul lucrării menționate vorbește/scrie Szongott Kristóf în monografia orașului, informații reluate și completate de noi în volumul dedicat sculpturii barocului din Transilvania, în care menționăm contribuția acestui artist la refacerea altarului principal al bisericii mănăstirii franciscane din Gherla. Altarul închinat Sf. Petru de Alcantara, o donație a familiei armenești, Teodor Daniel (1762), a înregistrat o importantă refacere în anul 1827. Lucrările de „restaurare” s-au datorat italianului Pietro Rivetti, originar din Verona, artist ce-și ispășea sentința dată de un tribunal imperial și obligația încarcerării în deja faimoasa închisoare din Gherla.⁴⁰ Așadar, de cunoștințele artistice ale artistului italian din domeniul sculpturii, picturii și a construcțiilor au profitat oficialitățile locale într-o perioadă când oferta locală de artiști era destul de săracă, „Petrus Rivettij lucrând cu sârg în toată această perioadă, de constrângere „...in sua immeritata calamitate Szamosujvarini..”, după cum consemnează inscripția autografă de pe lucrarea menționată.

Pasionat colecționar Dr. D. Cioloca revine cu noi întrebări referitoare la alte două tablouri din colecția sa, lucrări descrise pe scurt într-un limbaj pitoresc, naiv, aproape „fotografic”:

Mult Stimate Dle Profesor! În posesiunea mea se află un tablou, oleiu, 44x32, care reprezintă o tânără, nud, stând în picioare, proptită cu cotul resp.(ectiv) antebrațul stâng pe câteva perini scumpe, cu ochii dați îndărăt, iar în mâna stângă ținând un șarpe scurt, îndreptat cu gura spre sfârscul pieptului stâng.(Pare a înfițișa o fecioară care intenționează să se sinucidă cu veninul unei vipere)./ În dreapta, jos, are semnătura: „C.v.F.1844”./ V'as ruga mult, ca, cu folosirea cărții postale anexate să binevoști a-mi comunica, dacă avem de a face cu un original, ori copie? Poate știți Dv., care pictor vestit, ori mai puțin vestit, semna numai cu inițialele numelui său. Ori, poate, este numai copie./ Am mai achiziționat, între altele și un portret (femeie, de o frumusețe răpitoare, ochi vineți, părul închis, umerii albi văzuți printr-un văl filigran), semnat „Jeanne K”(aufmann?)./ Vă rog să-mi comunicați cam ce valoare are fiecare, ca să știu ce am în casă./ Cu mulțumiri anticipate și salutări cordiale, al Dv., cu distincă stimă Dr. D. Cioloca.⁴¹

³⁹ Arhiva S., Expertize artistice, ss., Dimitrie Cioloca, profesor la Ac. Teol., 23/X, 1935, No. 5.

⁴⁰ Nicolae Sabău, *Sculptura barocă din România. Secolele XVII-XVIII*, Editura Meridiane, București, 1992, pp. 113-114; Szongott Kristóf, *Szamosújvár szab. kir. Város monográfiája, 1700-1900*, I-IV, Gherla, 1901-1903. Nicolae Gazdovits, *Istoria armenilor din Transilvania (de la începuturi, până la 1900)*, Ararat, 1996, pp. 274-277.

⁴¹ Carte Poștală, Caransebeș, 11/XII, 1938, ss. Dr. D. Cioloca, Arh. S., Expertize artistice, No. 18.

În lipsa obișnuitei ciorne redactată de Coriolan Petranu în infrapagina scrisorii primite, nu cunoaștem conținutul expertizei. Cu siguranță, după opinia noastră, este vorba despre o temă mult explorată de pictorii italieni și francezi încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, până în secolul al XIX-lea: *Moartea Cleopatrei*. Momentul sinuciderii faimoasei regine a Egiptului, din 51 î. n. de Hr., de mare ecou în opera cronicarilor antici și moderni (Ovidius, Vergilius, Propertius, Plinius cel Bătrân, Plutarh, Etienne Jodelle, Shakespeare etc), va fi redat în compoziții model, de pictură și grafică, de maeștrii precum, Allori, Guercino, Reni, Turchi, Artemisia Gentilleschi, Cozza, Cagnacci, Melchiori, Vignon, Blanchard, Mignard, Bonn, Strange etc.⁴²

Emil Isac, Inspectorul Artelor din Transilvania solicita, într-o carte de vizită datată 6 februarie 1930 avizul specialistului „privitor la tablourile pe care Dna Bella Löb” îl solicita oficialităților clujene pentru trimiterea lor în America.⁴³ Numeroase întrebări, tot atâtea puncte de expertiză pe marginea unor sculpturi, picturi, obiecte patrimoniale, precum ceasuri istorice, „*lăzi de Brașov*”, sunt prezente în scrisoarea economistului V. Ursacea, proprietarul unui muzeu de antichități din Huși, deschis într-o clădire proprie și „*care-i format în curs de 25 de ani, din obiecte din toate ramurile trecutului, așezate în cele 7 camere ale localului pe specialități*”⁴⁴. Conștient de greutatea unor expertize scrise, chiar bazate pe fotografii, a unui chestionar atât de bogat, V. Ursacea se va rezuma la următoarele detalii: 1) *De curând am cumpărat un relief de proveniență din Transilvania, făcut din ghips de un Justin. I s'a dat o culoare cafenie. Din alăturata fotografie se vede că relieful reprezintă trecerea printr-un oraș medieval a unei procesiuni, formată din călugări, episcopi amestecați cu militari în majoritate călări și pe a căror steaguri se văd cruci. Să fie închipuirea unei procesiuni și atunci care anume, sau o privesc a trecerii acelei amestecături a unei expediții cruciate?(...). E cunoscut acel Justin, care a sculptat așa de fin acest relief, în părțile Transilvaniei sau mai departe?/ 2) Am un tablou cu Judecata lui Solomon a cărui culori în olei îs așternute pe o foaie de fer. N'are nici o semnătură sau chiar dacă va fi avut, azi nu se mai vede, pictura colțurilor de jos fiind sărită de pe foaie. Cum pe când s'a obișnuit un asemenea procedeu?/ 3) Între ceasurile din muzeu de diferite forme, am și*

⁴² *Die Galerie der Starker Frauen. La Galerie des Femmes Fortes. Die Heldin in der französischen und italienischen Kunst des 17 Jahrhunderts* (Bearbeitet von Bettina Baumgärtel und Silvia Neysters), Klinkhardt & Biermann (1996), pp. 280-293; În colecția Pinacotecii Brukenthal din Sibiu se păstrează un asemenea tablou (Nr. Inv. 167) atribuit de critica de artă contemporană pictorului italian Guido Cagnacci (1601-1663), o *Cleopatra murind* în maniera maeștrilor Guercino, Giovanni Lanfranco și Simon Vouet, adică a unui naturalism fixat în limitele barocului timpuriu [*Barocke Sammlust. Die Sammlungen des Baron Samuel von Brukenthal* (Katalog), Sibiu, Hermannstadt. Haus der Kunst München, Ed. Minerva, 2003, pp. 82-83].

⁴³ Arh. S., Expertize artistice, ss., indescifrabil, No. 6, 6 febr. 1930.

⁴⁴ *Ibidem*, No. 7.

unul de perete cu greutate, cu schelet de lemn și numai roțile de bronz și căruia bătrânul ceasornicar, care mi l'a vândut, i-a zis: „ceas de Brașov”. Vă întreb dacă în adevăr a existat în trecut o asemenea fabrică de ceasornice în Brașov (...)?⁴⁵ Nu cunoaștem deznodământul acestei corespondențe, pe foile scrisorii nu am identificat obișnuitele, scurtele însemnări ale Prof. C. Petranu, cu marcarea datei răspunsului la chestionar.

Un *Certificat* olograf datat 2 Mai 1931 rezumă concluziile expertului în legătură cu un număr de 23 de volume și o pictură de autor necunoscut cumpărate în Cluj de G. Wolfner, fabricant din Budapesta, care intenționa să le ducă în Ungaria. Răspunsul era pozitiv pentru cărți, „care nu au o valoare deosebită, iar Biblioteca Universității le are aproape pe toate”, în schimb aprobarea de „export” a picturii a fost refuzată: „În ce privește tabloul el este incontestabil vechi, probabil de un maestru olandez din sec. XVII-XVIII-lea, în cazul dacă ar fi curățit de un specialist-restaurator presupune calitate, deși nu deosebite; având în vedere însă numărul redus al tablourilor vechi în România, ar fi bine, deci să rămână în țară.”⁴⁶

Referatul din 21 martie 1932 (ciorna, Fig. 10) reprezintă concluziile specialistului în arhitectura vernaculară a românilor transilvăneni, adică analiza stării „fizice” a bisericilor de lemn din *Poiana, Tălgi și Honțișor*, obiective cercetate pe teren, fiind marcate piesele patrimoniale ce trebuiesc păstrate (ex. Gravurile pe hârtie și un steag din biserica ort., Poiana; Antimisul, 1733 și Chivotul 1860 bisericii ort., din Tălgi; sfeșnicele masive și icoanele iconostasului bisericii din Honțișor). Concluziile Referatului sunt grăitoare:

*„Bis. Din Tălgi fiind în st(are) f.(oarte) rea se poate dărâma./...(Bisericile) Poiana și Honțișor să se mai păstreze cât se poate. Cea din Poiana ev.(entual) transp.(ortată) în alt loc al comunei./ (...) dacă ev.(entual) a-ți decide demol.(area) bis.(ericii) Poiana, din cauza lipsei de mijl.(oace) să se trimită la muz.(eul) pal.(atului) cult(urii) Arad ușile, arcul bolții, xilografiile pe hârtie, steag.(ul) din pod”.*⁴⁷

Primăria Municipiului Cluj, prin Președintele Comisiei Interimare, Ing. Filipescu, solicita Profesorului Coriolan Petranu la 14 Aprilie 1932 o expertiză precisă a unui „Tablou” oferit spre vânzare instituției de Dl. Armin Weisz, „locuitor în Cluj”, lucrare reprezentând vederea orașului în anul 1617, pentru suma de 20.000 lei. Pentru a stabili autenticitatea și valoarea reală a lucrării din punct de vedere istoric și artistic „cu onoare Vă transpunem acest tablou, rugându-vă să binevoiți a da avizul Dumneavoastră

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem*, No. 8, ss., Dr. Coriolan Petranu/ profesor universitar de ist(oria) art.(ei)/ inspector al muzeelor.

⁴⁷ *Ibidem*, No. 9.

competent..." Pe reversul solicitării este trimis și epigraful care însoțește veduta: CLAVDIOPOLIS/ COLOSWAR vulgo CLAVSENBVRG/ Transilvaniae ciuitas primaria./ Sereni..., Ferdinandi Archiducis Austr.(iae)/ Stiriae, Carintiae, Carniol.(iae) Ducis/ Pictor Egidius van der Ryae Belga pincebat./ communic. Georg Houfnag(e)lius. Anno Dni. 1617./ Occidens./ Nobiles nuptae Transilvaniae./ Nobilis virgo Transilvaniae.

În partea inferioară a solicitării primăriei este înscris, olograf, avizul expertului clujean:

D-le Primar,/ în posesia adresei Dv., am onoarea a răspunde cu următoarele:/ Opera oferită spre vânzare este o stampă, veche de G. Houfnagel după opera lui Eg.(idius) v.(an) d.(er) Rye, ambii din Țările de Jos, a apărut la Colonia în 1578 și 1617 în cartea: Civitas orbis terrarium. Stampa a fost în repetite rânduri reprodușă, ea nu e rară, nici de maeștrii celebri (realizată). Se poate oferi p.(en)t(ru) ea două mii de Lei.⁴⁸

În secțiunea evaluărilor unor opere de artă, a propunerilor de achiziționare, se înscrie și scrisoarea primită de Coriolan Petranu din partea colegului, istoricului de artă George Oprescu, drept răspuns la oferta făcută în numele Dlui C. Sotir a unui tablou de pictorul Lecca (Fig. 11).⁴⁹

În toamna aceluiaș an (1932), la solicitarea subsecretarului de Stat din cadrul Ministerului Afacerilor Străine, V.V. Tilea, istoricul de artă clujean este rugat de *a-i comunica în scris și în mod cât mai detaliat și mai precis observațiunile (...) în privința erorilor care s'au strecurat în ediția germană a ghidului României (Reiseführer durch Rumänien), aceasta în vederea îndreptărilor ce trebuiesc făcute la edițiile franceză și engleză a acestui ghid.*⁵⁰

Pe aversul scrisorii se poate citi în ciorna olografă răspunsul Prof. Coriolan Petranu, de o severitate responsabilă:

Stimate D-le Director,/ la scrisoarea Dv. Din 22/IX, nr. 699, am onoarea a răspunde acum, după ce m'am reîntors din vacanțe. Greșelile din Reiseführer sunt atât de numeroase încât ar trebui să scriu o broșură. Am scris însă o recenzie mai lungă, care va apărea aprox.(imativ) în scurtă vreme, din nefericire nefavorabilă, în care vor fi consemnate numai în parte erorile. Întrucât Dv. și d.(omnul) Subsecretar

⁴⁸ Arh., S., Expertize artistice, No. 10; Act. Primăria Municipiului Cluj, Nr. 9322/1932;

⁴⁹ București 27. II. 1932./ *Iubite Domnule Petranu,/ Avem la muzeu o destul de completă și reprezentativă colecție de portrete de Lecca, așa în cât noi nu avem intenția să mai cumpărăm nimic de el. Dacă însă voi auzi pe cineva că dorește lucrări ale lui, mă voi gândi la d-ul C. Sotir. Numai că prețul mi se pare cam ridicat. N'am plătit nici o dată mai mult de 8000-10000 lei o bucată, încă din cele mai bune./ Cu cele mai amicabile sentimente/ G. Oprescu. (Scrisoare olografă, ss. G. Oprescu, București, 27. II. 1932. Arh. S., Expertize artistice No. 25).*

⁵⁰ Scrisoare, Ministerul Afacerilor Străine. Subsecretariatul presei și informațiilor. Direcțiunea presei, București, 22 Septembrie 1932, Directorul presei, ss. indescifrabil. Arh. S., Expertize artistice, No. 11.

de stat doriți să cunoașteți opinia mea aş crede, indispensabil, ca în ediția germană să se plaseze urgent o broșură în corrigenda și addenda, iar edițiile franceze și engleze să fie schimbate radical, nu numai prin addenda și corrigenda (cari se mărginesc numai la detalii și date) dar și printr’o altă concepție. În caz contrar se face un rău serviciu cauzei...” (Fig. 12).⁵¹

Istoricul de artă clujean, bun cunoscător al activității muzeelor din Transilvania era solicitat în repetate rânduri în programarea și organizarea unor expoziții în Cluj. Corespondența aferentă o mărturisește. De sprijinul lui C. Petranu au beneficiat nu doar artiștii români din întreaga Românie unită, ci și maeștrii de alte naționalități, spre exemplu pictorul bulgar, trăitor în Dobrogea, Gheorghe Urumoff-Kaliacra (1891-1957), recomandat de „Astra” pentru o expoziție în orașul de pe Someșul Mic.⁵² În partea superioară, dreapta, a scrisorii este înscrisă data răspunsului Prof. C. Petranu: „Răspuns la 29/III. 1935”. În lipsa ciornei cu răspunsul istoricului de artă clujean presupunem că avizul a fost pozitiv, pentru un artist ajuns la deplina maturitate a vârstei și a măiestriei, acesta fiind unul dintre expozanții apreciați în epocă, supranumit „bulgarul picturii românești de la Balcic”, el însuși asemenea artiștilor italieni alegându-și un supra-nume: „Kaliakra”. *Vedere a Balcicului, Peisaj din Balcic, Capul Kaliakra, Golf la Balcic* reprezintă doar câteva dintre lucrările apărute, evaluate și vândute de Galeriile de licitație de la noi.

În 16 mai 1935, Consiliul Facultății de Filosofie și Litere delegă pe profesorul C. Petranu ca membru al comisiei „însărcinată cu studierea bustului V. Pârvan pe care dorește să-l ridice societatea studenților în Litere.”⁵³ Lucrarea de o exemplară calitate artistică, lucrare realizată de plasticiana Nona Fulga, reprezintă o piesă valoroasă de patrimoniu aflată în sala de consiliu a Decanatului Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² „Mult Stimat Domnului Profesor,/ Un pictor Dobrogean, Domnul Urmoff, ar dori, să aranjeze către sfârșitul lunii Aprilie o expoziție la Cluj și a intervenit prin intermediul Dlui Prof. Jinga, ca expoziția să fie patronată de Astra. M’am adresat Dlui Tiberiu Brediceanu, cerându-i și D-sa mi-a răspuns, că secția noastră artistică ar putea să patroneze expoziția și mi-a cerut să Vă rog în numele Dsale, să binevoiți a da tot concursul posibil în această chestiune/ Alăturat pentru informația Dvs câteva recenzii și fotografii și Vă rog să binevoiți a-mi comunica hotărârea Dvs./ Cu cea mai distinsă stimă, Al Dvoastră, N. Moldovan. În josul paginii o precizare olografă: Dl. Urmoff e bulgar, dar cu sentimente românești” [Scrisoare, ss., (?) Moldovan, Asociațiunea pentru literatura română... („Astra”), Cluj, 18 Martie 1935, str. Regală 33, No. 31/1935 (Arh. S., „Astra”, Scrisori, Nr. 3.)].

⁵³ Scrisoare, ss. N. Drăganu, Decan, Universitatea „Regele Ferdinand I.”, Facultatea de Filosofie și Litere, No. 272, 1934/35, Cluj, 16 mai 1935 (Arh. S., Diferite autorități).

Rămâne deocamdată fără răspuns întrebarea referitoare la „recuperarea” statuilor simbolice din frontonul Universității „Franz Jozef”, lucrări depozitate o vreme în subsolul teatrului vechi al orașului Cluj aflat pe locul Colegiului Academic de azi și plasarea lor în spațiul Grădinii Botanice amenajată de profesorul Al. Borza.

Coriolan Petranu era solicitat nu doar la expertiza unor piese artistice aparținând genurilor cunoscute ale artelor plastice precum pictura (fresca), grafica, sculptura și arhitectura ci și în chestiuni de urbanism. Astfel, istoricul de artă al Universității „Regele Ferdinand I.” a fost invitat de Primăria Municipiului Cluj (Serviciul Tehnic) pentru a participa la analiza și eventual completarea *Planului de sistematizare pentru Municipiul Cluj* anunțat pentru concurs. Elaborarea programului pentru această competiție a fost încredințată Arhitectului Alexandru I. Davidescu, specialist în materie de urbanism, care a elaborat programul brut, aflat deja în protocolul primăriei.

„Pentru ca programul definitiv pe baza căruia se va publica apoi concursul, să conțină toate elementele necesare, în vederea obținerii unui rezultat cât mai bun, s’a decis convocarea reprezentanților diverselor autorități oficiale, economice, culturale, pentru a cunoaște dorințele și eventualele propuneri ce ar avea de făcut”.⁵⁴ O copie a acestui program a fost transmisă și profesorului C. Petranu pentru a-și expune punctele de vedere asupra proiectului de urbanism, a cărui copie se păstrează în Arhiva Seminarului și a Catedrei de Istoria Artei a Universității din Cluj, arhivă în care am identificat însă și o *Sesizare* trimisă pe adresa Prof. Coriolan Petranu, membru în comisia de *„judecare a concursului planului de sistematizare al Municipiului Cluj”*, reclamație, în fapt, redactată de unul dintre arhitecții participanți, care *„aduce la cunoștință fapte prejudiciabile unor concurenți”* și în special, criticile autorului scrisorii, care semnează cu *Motto-(ul) „NAPOCA”*. Nemulțumirea arhitectului anonim viza hotărârea Primăriei de prelungire a termenului de depunere a Dosarelor/ proiectelor de sistematizare a Municipiului Cluj, de la 1 Octombrie 1939 la 2 Decembrie 1939. În opinia reclamantului, *„amânarea survenită în ultimul moment, era prejudiciabilă concurenților care terminaseră la timp proiectul, pentru următoarele motive: 1/. Nu poate fi admisibil ca cu 4 zile înainte de predarea unui concurs să se acorde vre’o prelungire, dar nici decum una de două luni. - 2/. Concurenții, care nu-și terminaseră proiectul în termen, au profitat de două luni în plus pentru a desvolta studiile și a prezenta în consecință un proiect mai pe îndelete studiat și cu posibilități de realizare mai ușoare, lucru care mie mi-a fost refuzat.- 3/. Pentru a se putea preda proiectele la prima dată fixată de 1 Octombrie 1939, a fost necesar angajarea de personal*

⁵⁴ Scrisoare, Președintele Comisiei Interimare, ss. indescifrabil, Secretar general, ss. indescifrabil. Primăria Municipiului Cluj. Serviciul Tehnic, No. 3453-1937, Cluj, 17 februarie 1937 (Arh. S., Diferite autorități).

exterior biroului care a putut comite indiscrețiuni în favoarea unor concurenți care au predat cu două luni mai târziu.-”⁵⁵

Arhitectul anonim din București își exprimă unele observații, impresii, rezultate după vizitarea expoziției organizată de Primăria Municipiului Cluj, unde au fost expuse planșele concurenților: „*Fără a putea aduce vre’o acuzațiune, vizitând Expoziția, am avut impresia existenței unor asemănări în anumite puncte cu proiectul meu al unui proiect predat cu două luni în urmă, lucru ce-l veți putea constata și personal.-”⁵⁶*

Nu cunoaștem deznodământul acestui episod din viața administrativă a orașului someșan dar avem convingerea că, universitarul clujean, promotorul unor norme specifice legislației în vigoare, va fi răspuns în chip adecvat acestor sesizări.

Înainte cu trei ani de la acest episod, Serviciul Tehnic de pe lângă Administrația Municipiului Cluj solicita participarea profesorului Coriolan Petranu la ședința acestui compartiment (17 aprilie 1937), în care urma să fie prezentat proiectului noului pod peste Someș de pe Calea Regele Ferdinand.⁵⁷

Ciornele olograf păstrate în Arhiva seminarului de Istoria artei cuprind și mici informații „pline de culoare” ce marchează extensia solicitărilor venite din partea forurilor administrative sau universitare clujene de la problema de importanță majoră (urbanism, arhitectură, mobilier stradal, sculptură, lucrări tehnice, etc.) la cele de mai mică însemnătate dar care-și aveau rolul lor în viața orașului și a comunității. Referatul Profesorului C. Petranu din 25 Februarie 1937 o confirmă:

Domnule Rector,/ în posesiunea adresei Dv. Nr. 520/1937 din 17/II, primită la 19. I.c., am onoarea a depune următorul raport: Am examinat fotografiile robelor aflătoare la rectorat. După modesta mea părere aceia de la Universitatea din Berlin îmi pare mai potrivită dintre cele fotografiate. Introducerea uneia din celelalte ar produce ilaritate în public./Dupăce m’am conformat adresei Dv. permiteți-mi să îmi exprim părerea mea personală. Toate aceste robe în ziua de azi purtate la Universitățile respective se bazează pe o tradiție de sute de ani, pe cari noi nu o avem. Introducerea lor la noi fiind lipsită de tradiția necesară este anacronică, a ne lăuda cu tradiții pe care nu am și nu cred că am avut-o prin asemenea haine. Ceiace dorim noi este: o haină festivă ... pentru senat și profesori la serbări oficiale,

⁵⁵ Scrisoare, București, 5 Ianuarie 1940, ss. Motto „NAPOCA”, Arh. S., Expertize artistice, No. 22.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ „*Proiectându-se reconstruirea podului actual din fier, ce există peste Someș în Calea Regele Ferdinand, cu construcție nouă din beton armat, la compunerea planului acestui pod nou s’a ivit unele probleme, în privința amplasamentului general al podului. Pentru a ajunge la o soluționare cât de bună și estetică, Comisia Interimară a Municipiului a hotărât consultarea unei comisiuni speciale, din care să faceți parte și Dv.*” (Invitație. Administrația Municipiului Cluj. Serviciul Tehnic. No. 9502/1937. Președintele Comisiei Interimare, ss. Indescifrabil, Cluj, 12. Aprilie 1937. Arh. S., Expertize artistice, No. 12).

asemenea haină este potrivită și va produce un efect bun. Părerea mea personală este ca să recurgem la o altă haină, dacă dorim să dăm îmbrăcămintei un caracter festiv, serios la redingota neagră (Franz Josef Rock) care a ieșit din uz, care are însă o tradiție la profesiunea noastră. Pe acest veșmânt insignele Decanilor și Rectorului, eventual și decorații ar face excelentă impresie./ Rectoratul ar putea impune fiecăruia dintre noi, purtarea redingotei la serbările din aula și ar putea să ne facă înlesniri la preț și plată comandând en bloc stofa p.(n)t(ru) toți și detragând costul ei în rate lunare./ Acestea le pot raporta după cea mai bună convingere.⁵⁸

O expertiză importantă în domeniul arhitecturii vernaculare românești solicitată Prof. Coriolan Petranu a fost aceea referitoare la biserica de lemn din *Bocșa Română*, monument care potrivit intențiilor reprezentanților Prefecturii Jud. Sălaj, urma să fie reclădită pe stadionul din Zalău (Fig. 13). Discuțiile începute în 31 Mai 1937⁵⁹ s-au prelungit până la sfârșitul anului spre nemulțumirea expresă a istoricului de artă așa cum rezultă din ciorna olografă de pe Adresa din 1 iunie a.c., cât și informații referitoare la unele fotografii făcute în timpul vizitei acestuia în Sălaj.⁶⁰ Materialul fotografic va ajunge la destinatar abia în 18 octombrie 1937, fapt confirmat și de profesorul clujean.⁶¹

Din aceeași reședință a Județului Sălaj, reputatul istoric de artă va primi o scrisoare semnată de învățătorul și sculptorul Ioan Avram, în 26 Noiembrie 1937, care ambiționa pregătirea unei expoziții în orașul Cluj, cu lucrări care se exprime specificul artei naționale românești.⁶²

⁵⁸ Raport, Cluj, 25 Febr. 1937. nesemnat (Arh. S., Expertize artistice, No.13).

⁵⁹ Telegramă, Zalău, 342, 31 Mai 1937, Exp. Prefect de Sălaj, Dr. Gurzeu (Arh. S., Expertize artistice, No. 14).

⁶⁰ Adresă, Prefectura Județului Sălaj. Serviciul Administrativ, Nr. 12935 – 1937, Prefect, Șeful Serviciului, ss., indescifrabil, Zalău, la 5 Iulie 1937. Răspuns infrapaginal, ciornă olografă C. Petranu: „... 27/VII. 1937, Dle Pref./ la adr.(esa) Dv. Nr. Am avut a-mii exprima bucuria că vechea bis.(erică) din Bocșa se va reclădi în Zalău. Ea va ilustra în mod desăvârșit vechea noastră arhit.(ectură) în lemn. Fotografiile ce le-a făcut funcționarul ungar al Primăriei din Zalău și pe care D.(ul) Ghergariu s'a angajat să mi-le trimită, nu le-am primit până azi. Cum de atunci au trecut două luni această atitudine a dlui Gher.(gariu) mă nemulțumește și cred că am dreptate” (Arh. S., Expertize artistice, No. 15).

⁶¹ „Mult Stimate Domnule Profesor, Cu mare întârziere, pentru care însă nu suntem vinovați - vă trimit fotografiile făcute din prilejul vizitei Dv. în Sălaj./ Dacă mai aveți lipsă de ceva lămuriri, vă stau cu plăcere la dispoziție./ Lucrarea mea cu bisericile de lemn din Sălaj e în curs de întocmire. Mai am încă de vizitat câteva biserici din comune răzlețe și pe urmă o voi întocmi definitiv./ Cu distins sentimente, L. Cserny, Zalău, 18 Oct. 1937.” (Scrisoare, 20.X.1937, Arh. S., Expertize artistice, No. 16); Carte Poștală. Universitatea din Cluj. Seminarul de Istoria artei, Cluj, la 20/X 1937). „Domnule Director,/ am onoarea a confirma fotografiile primite din partea noastră și pe cari ni-le-ați expediat la 18/X. a.c. Ele au fost introduse în inventarul colecției de fotografii ale Seminarului de sub conducerea mea cu nr. 6063-6083 ind., Dl-L. Ghergariu Zalău.” (Arh. S., Expertize artistice, No. 17).

⁶² Scrisoare, Zalău, 26 Nov., 1937, ss. Ioan Avram/ înv. Dir – sculptor/ Zalău. Str. V. Alexandri, No. 33. (Arh. S., Expertize artistice, No. 19).

Răspunsul concis dar lămuritor al profesorului Coriolan Petranu (Fig. 14) este grăitor nu doar pentru conținut, ci și pentru rapiditatea cu care a fost expediat, adică la doar trei zile de la primirea scrisorii.⁶³

Probabil, o bună parte dintre importantele lucrări aparținătoare domeniului artelor plastice concretizate în genurile principale recunoscute, arhitectură, pictură și sculptură, opere comandate de Primărie și Universitate, au beneficiat de atenta expertiză a istoricului de artă Coriolan Petranu. Exemplele prezentate anterior o certifică, asemenea cu informațiile/solicitările ulterioare. Astfel în august 1939 Primăria Municipiului Cluj, care intenționa să cumpere pentru colecția sa de picturi un tablou al „*răposatului pictor Dumitru Cabadaef, ce reprezintă „Țărani săpând în grădină”* va recurge la „*preziosul serviciu*” al profesorului, rugându-l să binevoiască „*a (...) sta în ajutor în calitate de expert la aprecierea acestui tablou din punct de vedere artistic*”.⁶⁴ La expertizele menționate se adaugă și cercetarea de recepționare a frescei din sala de festivități a Colegiului Academic. Solicitarea e adresată în 23 august 1939 de Prof. N. Drăganu în numele Rectorului Universității clujene:

Domnule Profesor,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că v-am delegat ca membru în Comisia de Recepționare a lucrărilor de frescă din sala de festivități a Colegiului Academic, executate de Dl. Pictor Costin Petrescu.

*Având în vedere că lucrările s'au terminat, iar Dl. Petrescu cere lichidarea sumei, vă rugăm să binevoiți a vă întruni în ziua de 26 August 1939, orele 10 a.m. în sala Colegiului Academic spre a proceda la recepționarea lucrărilor mai sus amintite (...).*⁶⁵

Operațiunea era una de rutină de vreme ce lucrarea era isprăvită însă numele și reputația maestrului care a realizat comanda, Costin Petrescu (1872-1954), l-au scutit pe profesorul Petranu de orșice îndoială sau prejudecată în aprecieri. C. Petrescu se număra între cei mai valoroși pictori freschiști din România

⁶³ „*Stimate Domnule/ chestiunea artei naționale este cu mult mai complicată decât o închipuiți. Consultați studiul meu „Begrif und Erforschung der nationale Kunst” München, 1937, citiți lucrări cari se ocupă cu caracterul Românilui, studiați arta noastră veche și nouă apoi meditați profund. Înainte de toate sufletul Dv. de Român trebuie să simtă și să exprime spontan ce e național. A produce artă națională pre cum zice Wölfflin – este un dar, cași orice creație, nu o chestie de voință./ Cu toată stima/ Coriolan Petranu*” (Arh. Sem., Expertize artistice, No.20).

⁶⁴ Invitație. Primăria Municipiului Cluj, Nr. 21603/1939, ss. Primar, Socală, Secretar general, ss. Indescifrabil. Cluj, 23 August 1939 (Arh. S., Expertize artistice, No. 21).

⁶⁵ Scrisoare. Ministerul Educației Naționale. Rectoratul Universității „Regele Ferdinand I” Cluj, Ad. Nr. 1788/1938, Cluj, 23 august 1939, ss. Rector / N. Drăganu, ss. Secretar-General Vătășescu (Arh. S., Scrisori interne).

interbelică și postbelică, cu o temeinică instrucție ce a început încă în familie, într-o continuitate a cărei descendență în meșteșug coboară cu patru generații în urmă, străbunicul său dinspre mamă, Petre Ghițulescu, fiind un apreciat pictor de biserici activ în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

C. Petrescu a studiat pictura cu G.D. Mirea dar a urmat și cursurile școlii de arhitectură sub conducerea lui George Sterian. Își completează formația artistică în centre de mare prestigiu în sectorul artelor frumoase: Viena, München și Paris. Stăpânind pe deplin tehnica frescei așa precum doar maestrul din Goticul și Renașterea europeană o făceau, C. Petrescu va fi solicitat în Franța, la Lyon, să predea cursuri de tehnica frescei, invitație de care probabil nu a fost străin reputatul istoric de artă H. Focillon, atașat sentimental și profesional de arta și învățământul românesc – corespondența cu istoricii de artă români, G. Oprescu și C. Petranu este edificatoare în acest sens -, pe care le-a slujit strălucit în repetate prilejuri la congresele și colocviile internaționale de specialitate⁶⁶. De altminteri profesorul francez care-l cunoștea bine pe artist îl aprecia drept „restauratorul artei frescei”⁶⁷.

La sfatul și inițiativa lui Paul Leon, membru al Institutului Franței, C. Petrescu a scris o carte despre tehnica frescei, *L'art de la fresque*, ce a apărut în anul 1931 la Editura „Lefranc”, cu elogioasa prefață a savantului francez, o sinteză ce condensează tot ce s-a scris până atunci despre arta decorativă europeană, artă „care a făcut farmecul decorației mistice a catedralelor medievale, un tratat practic al picturii de zid sau piatră”⁶⁸.

La revenirea în țară, tehnica și cunoștințele lui C. Petrescu în domeniul picturii paretale vor fi pe deplin apreciate aducându-i importante comenzi între care „marea frescă” a Ateneului Român din București, inaugurată în 26 mai 1938 și fresca din fundalul scenei sălii de festivități a Colegiului Academic al Universității din Cluj, o adevărată prelegere de istorie cultural națională – *Istoria culturală a Ardealului* - ce adună în cele trei panouri mai mult de 100 de personaje, bine individualizate, cu rosturi simbolice atât în domeniul culturii scrise cât și a monumentelor reprezentative pentru românii ardeleni, de la columna lui Traian, la biserica din Șchei și la lăcașurile episcopale din Sibiu și Blaj.⁶⁹

⁶⁶ Rodica Elena Colta, Nicolae Sabău, *Lettres de Henri Focillon à Coriolan Petranu*, în „Revue Roumaine d’Histoire de l’Art. Série Beaux-Arts” XXXII (1995), pp. 69-80.

⁶⁷ Paul Constantin, *Un fresquist moderne: Costin Petrescu*, în „Revue Roumaine”, nr. 4, 1976, p. 152.

⁶⁸ Simion Săveanu, *O tradiție multiseclară românească. Pictura monumentală în tehnica frescei*, în „Almanahul revistei Magazin” 1.01.1974, p.219.

⁶⁹ Adriana Topârceanu, *Costin Petrescu – trei panouri de frescă la Cluj-Napoca*, în „Acta Mvsei Napocensis”, XXII-XXIII (1985-1986), Muzeul Județean de Istorie din Cluj-Napoca, pp. 707-711.

Lucrările s-au desfășurat în ritm febril, fresca începută în 2 aprilie 1938 fiind definitivată la sfârșitul lunii august din anul următor, apoi recepționată și inaugurată în 9 septembrie 1939 în prezența unei comisii compusă din profesorii Universității clujene, Ioan Lupaș, Coriolan Petranu, Constantin Daicoviciu, D.M. Teodorescu, D. Popovici și C. Marinescu.⁷⁰

Cele trei panouri concepute pe principiul simetriei bilaterale – panourile mari marchează flancurile peretelui curbat al scenei iar panoul mic încoronează accesul în culise - dezvoltă compoziții proprii unui decorativism simbolist. Dispoziția personajelor a fost eficient rezolvată printr-o schemă compozițională de triunghiuri adiacente, prin practicarea perspectivei etajate în panourile din flancuri și dispunerea personajelor în patru registre horizontale succesive. Pe aceste trasee compoziționale sunt plasate personajele cu preocupări și simboluri care le particularizează dar și episoade consemnate de cronicile vremii în care aceste personalități au participat efectiv la momente istorice și culturale care au marcat istoria noastră. Desen ferm, cromatica reținută, bine dozată, rafinată dar accentuată în anumite zone de tonalități mai vii, decorativism specific picturii monumentale, reprezintă tot atâtea calități ale unei fresce elaborate cu un exersat simț al responsabilității și a unui înnăscut talent. Acestor carate se adaugă excelențele calități de portretist ale maestrului Petrescu care a resuscitat chipuri de odinioară într-o friză a unui *atrium historicum*, cu fizionomii credibil individualizate și savante investigații psihologice.

În primul panou facem cunoștință cu autori de gramatici și întemeietori de școală: Paul Iorgovici și Dimitrie Eustatevici, Diaconul Coresi la tiparniță, oculistul Ioan Piuaru Molnar în laborator, mitropolitul Simion Ștefan prezentând Noul Testament de la Bălgrad. I se alătură grupul format din Gheorghe Șincai, Ioan Budai- Deleanu, Samuil Micu și Constantin Diaconovici Loga. În planul al treilea apare surghiunitul episcop Sava Brancovici, la mijloc Radu Tempea, cel care a elaborat Gramatica românească, apoi episcopul Inochentie Micu Klein vorbindu-le credincioșilor înainte de plecarea sa forțată în exilul roman, în dreapta scenei apare Petru Maior, autorul *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia*, arătând mulțimii, printr-un gest elocvent, Columna Traiană. Propășirea spirituală a românilor ardeleni e marcată și prin silueta catedralei, a mănăstirii și școlii din Blaj conturate în fundal.

---

⁷⁰ La scurt timp după Diktatul de la Viena, fresca lui C. Petrescu va fi acoperită cu un strat de tencuială care paradoxal a protejat-o de unele viitoare „elginisme”. Scăpată de la martelare, pictura a rămas vreme de aproape patru decenii, precum o comoară ascunsă, necunoscută de studenți, de universitarii tineri dar și de publicul care frecventa concertele Filarmonicii din această sală. Doar puțini dintre specialiști puteau rememora sau recrea virtual această creație (v. Gheorghe Arion, *Fresca lui Costin Petrescu trebuie să vadă lumina zilei*, în „Flacăra”, nr. 35 din 31 august 1978, p. 17).

Al doilea panou ne prezintă o adevărată comuniune academică la care participă Gheorghe Lazăr, Ion Heliade Rădulescu, Petru Poenaru, Eufrosin Poteca, Iordache Golescu, episcopul Ilarion Argeșiu și mitropolitul Țării Românești Dionisie Lupu, o evocatoare simbioză prorocitoare a viitoarei mari Uniri în care descifrăm pilda, ecoul pe care atmosfera de emulație și împlinire profesională din Transilvania l-a avut și dincolo de munți în Valahia, într-o locație fixată în curtea Mănăstirii Sf. Sava.

Conținutul epic al panoului III dezvoltă o lectură îmbogățită de simboluri literare și politice: remarcăm grupul poezilor Șt. O. Iosif, G. Coșbuc și Andrei Mureșanu, cel din urmă declamând „Deșteaptă-te române”, în dreapta apare figura de prooroc a lui Gh. Pop de Băsești prezidând Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, precedată de o altă mare adunare a românilor ardeleni, aceea din 2/14 mai 1848 de la Blaj, în care Simion Bărnuțiu și-a rostit discursul prin care cerea emanciparea politică și culturală a poporului său. Nu lipsesc din această rememorare istorico-culturală Timotei Cipariu și George Barițiu ce țin în mână „Gazeta Transilvaniei”, mitropolitul Andrei Șaguna și Episcopul Vasile Moga însoțit de seminariștii sibieni dar în fundal și cele două remarcabile monumente de arhitectură, simbol al comuniunii dintre credință și carte, catedrala ortodoxă și Palatul Astei din Sibiu.

Pentru o mai bună înțelegere a compoziției, în frizele decorative care bordează panourile din flancuri au fost reluate portretele personajelor ce se remarcă în compozițiile de ansamblu de deasupra, înlesnind privitorului cu fiecare prilej, festivități de încheiere ale anului universitar, concerte, congrese, colocvii naționale și internaționale, o rapidă și instructivă cunoaștere a istoriei culturale și politice a românilor ardeleni.

Astăzi vechiul Colegiu universitar și-a redobândit tinerețea de odinioară, întreg edificiul cultural cât și fresca sălii de festivități, *Auditorium Maximum*, fiind reabilitate și restaurate.⁷¹

În același context al prezenței artiștilor români reprezentativi de la Sud și Est de Carpați și nu numai, se înscrie și scrisoarea olografă a pictorului Aurel Ciupe în care se consemnează expedierea pe adresa Profesorului clujean a unui exemplar din ediția II-a a Catalogului Pinacotecii din Târgu Mureș (Fig. 15).⁷² Instituția de artă adăpostită în frumoasa și emblematica clădire Secession, Palatul Culturii, a fost inaugurată în anul 1913, odată cu finalizarea lucrărilor edilitare. Subiectul a fost consacrat genului picturii, printr-o tematică specială, „*Lumini și umbre – Tendințe coloristice în pictura maghiară între 1810-1920*”, îmbogățită după unire cu Galeria de artă românească, în pandant cu cea existentă, alcătuită din opere ale pictorilor

⁷¹ Prima expertiză a picturii a fost realizată în anul 1995

⁷² Scrisoare. Primăria Municipiului Târgu-Mureș. Cursul Liber de Arte Plastice, Târgu-Mureș, la 2 Nov. 1939, ss. Aurel Ciupe. (Arh. S., Expertize artistice, No. 23).

români achiziționate sau împrumutate de Ministerul Cultelor și Artelor în anul 1929, sau donate de maeștrii perioadei interbelice și postbelice [patrimoniul de artă națională ajunsese după doi ani la un număr de 113 lucrări de artă (Nicolae Grigorescu, Alexandru Bănulescu, Aurel Ciupe, Alexandru Pop, Ioan Vlasiu, Marius Bunescu, Corneliu Medrea, Mihai Onofrei, Oscar Han, Dumitru Ghiăț, Ion Jalea, Emil Cornea, Dimitrie Paciurea și Romul Ladea)]⁷³. Perioada cea mai fastă din istoria Colecției a fost aceea în care pictorul Aurel Ciupe era custodele Pinacotecii (1939-1940). Reputatul profesor al Cursului Liber de arte plastice, împreună cu primarul orașului Târgu Mureș, Dr. Emil Dandea (1893-1969), vor conlucra admirabil pentru deschiderea spre public a acestei bogate colecții.⁷⁴

Profesorul Coriolan Petranu era solicitat deseori ca expert în domeniul arhitecturii vernaculare românești din Transilvania și Banat, bisericile din lemn, genul preferat din domeniul artelor plastice, concretizat în publicarea primelor monografii ale sale despre bisericile de lemn românești din județele Arad și Bihor, având la bază repere metodologice, scheme de cercetare proprii metodei filologico-istorică a mării tradiții pozitivistice europene deprinsă la Universitatea din Viena, unde învățământul de istoria artelor a avut o lungă tradiție (Franz Wickhoff, Alois Riegel, Josef Strzygowski, Max Dvořák), propunând și investigarea arhitecturii de lemn din arealul central-nord-estic european.⁷⁵

Volumele sale, adevărate Topografii de monumente istorice, au beneficiat de largul sprijin al ierarhilor⁷⁶ și al preoților din zonele cercetate, amănunt certificat

---

⁷³ Primele achiziționări de tablouri încep din anul 1924, când Primăria orașului Târgu Mureș alocă sumele necesare, între lucrările cumpărate fiind trei peisaje datorate maeștrilor Alexandru Popp (1868-1949), Grigore Negoșanu (1885-1953) și tocmai „tânărul Ciupe” care, în anul următor, oferă spre achiziție alte patru pânze executate din perioada „specializării” sale în Italia. Trei dintre tablouri [*Giardino degli aranci (Roma)*, *Peisaj din Palatin și Italianca*, vor intra în Pinacoteca orașului]. (Cora Fodor, *Aurel Ciupe și implicarea sa în destinul pinacotecii din Târgu Mureș*, în „Studii de istoria artei. Volum omagial dedicat Profesorului Nicolae Sabău” [(Coordonatori: Vlad Țoca, Bogdan Iacob, Kovács Zsolt, Weisz Attila), Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 397-399].

⁷⁴ Ioan Șulea, Cora Fodor, *Tradiție, Avangardă, Modernism*, Târgu Mureș, 2011, pp. 5 și urm.; Cora Fodor, *Aurel Ciupe și implicarea sa*, pp. 395-405.

⁷⁵ Vlad Țoca, *Repere metodologice ale operei lui Coriolan Petranu (II), și Arhitectura în lemn a românilor ardeleni (V)*, în Nicolae Sabău, Corina Simon, Vlad Țoca. Coordonator Nicolae Sabău, *Istoria artei la Universitatea din Cluj, vol. I, (1918-1987)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 333-352; 379-396.

⁷⁶ Colaborarea cu Ierarhii Episcopilor din Transilvania și Banat a fost întărită și de ajutorul reciproc, de informațiile bibliografice solicitate de o parte și de cealaltă, așa precum rezultă dintr-o scrisoare trimisă pe adresa lui C. Petranu, în martie 1927; expeditorul era unul dintre cultii ierarhi ai vremii, viitor membru al Academiei Române (1934), Episcopul Aradului, Grigorie Comșa (1889-1935), de loc din Țara Făgărașului. Apreciatul orator și episcop misionar a militat pentru apărarea credinței ortodoxe în fața prozelitismului sectar. A fost autorul a mai mult de 75 de lucrări (volume de predici,

și de câteva dintre scrisorile păstrate în arhiva Seminarului de Istoria artei al Universității din Cluj. Vom desluși în studiul de față doar trei dintre aceste epigrafe, scrisoarea Preotului Zaharia Moga, Consilier la Episcopia ort., Oradea, o carte poștală și o scrisoare primite din Arad în 1934, respectiv în 1942.

Scrisoarea Consilierului Episcopiei ort., din Oradea se înscrie între cele mai timpurii mărturii referitoare la proiectatele călătorii de studiu la bisericile de lemn ale românilor din Bihor, la colaborarea cu preoțimea locului și sprijinul „logistic” al cercetării. Redarea *in extenso* a documentului vorbește de la sine despre acest program „pilot” al istoricului de artă clujean, conștient de premiera semnată de el în domeniul arhitecturii vernaculare:

Oradea, 28 Aug. 1927.

Prea Stimate Domnule Profesor,

Lipsind mai mult de acasă abia acum pot da răspuns stimatei Dv, scrisori ce mi-ați adresat.

Planul meu de a vizita în vara anului acestuia bisericile noastre vechi și în special cele din lemn, - văd că a rămas numai plan și dorință. Nesuscesul este datorit unor plecări și schimbări de ordin politic. Condiția principală pentru a putea vizita bisericile o aveam asigurată, întru-cât aveam asigurată un automobil f. bun, proprietatea unui pretor de plasă – Dl. Sever Pop – rudă și bun amic al meu; om care se interesează mult de tot ce este bisericesc, fiind și membru în toate corporațiile bisericesti. Tot el era și fotograful – amator, având el și un aparat mare și bun. Fiind și el un amator, care dorea să aibă toate bisericile, îmi venia chiar bine, ca să pot aduna material bogat, pentru cei ce l’ar ști întrebuița mai bine decât mine, care nu m’am prea ocupat cu lucrări de acestea.

Alegerile însă a scos din casă pe omul meu, pretorul de care este vorba, transferându-l unde n’ar vrea. Om cu gospodărie proprie în localitate unde era din copilărie, - azi stă în așa numit concediu.

---

lucrări teologice și moralizatoare etc.). Scrisoarea olografă din Arhiva Seminarului de Istoria artelor din Cluj, confirmă aceasta: „Sf. Episcopie a Aradului (stema). Arad, 7. III. 1927./ *Prea iubite Dle Profesor./ Am o lucrare în curs de tipărire: Baptismul în România din punct de vedere istoric, național și religios”. Pe moment stau pe loc neavând unele date cu privire la Irványi Dániel, care a luat pe vremuri apărarea bapțiștilor în dieta dela Budapesta. Aici nu se găsește Országgyűlési Napló, sau nu știu cum îi zice, cu vorbirile parlamentare. La biblioteca din Cluj, sau în alt loc în Cluj, trebuie să se afle. Deaceea te rog foarte mult să ai bunăvoința a căuta ce a vorbit acest ungar pentru bapțiști. Îmi ajunge dacă îmi comunică data când a vorbit (cred că prin anii 1880-1890)... Chestia este extrem de urgentă și în același timp importantă căci lucrarea mea actuală va desveli lucruri noi./ Cu mulțumiri și salutări cordiale/ † Dr. Gr. Gh. Comșa/ Episcop (Arh. S., Scrisori risipite, No. 1.).*

În astfel de împrejurări mi-a cerut scuze că nu poate sta în ajutor. O intervenit mulți în interesul lui, oameni de greutate, dar până cum nu l'au putut ajutama, fațade marele interes de partid.

Astfel a trebuit să renunțăm la planul nostru.- La tot necazul ași fi avut o mare plăcere dacă ne-ați fi însoțit și Dvoastră.

Cu deosebită stimă:

*Preot Zaharie Moga
Consilier la Episcopia
Ortodoxă Oradea*

PS. Rog binevoiiți a-mi trimite un exemplar din cartea Dv. despre bisericile din jud. Arad. O cer pentru biblioteca Episcopiei și voi trimite prețul după ce îl voi ști. Idem.⁷⁷

Al doilea document poartă semnătura Preotului ort., Ștefan Perian, parohul bisericii din *Crișcior*, monument reprezentativ pentru arhitectura medievală românească din zidărie, ctitorit de voievodul Bălea la 1404, vizitat în câteva rânduri și de Coriolan Petranu. De altfel, chiar din cele scrise în cartea poștală înțelegem că parohul lăcașului din *Crișcior* i-a solicitat specialistului clujean o expertiză la monument, mai precis în etapa refacerii turnului clopotniță: *Stimate Domnule Profesor, Am primit fotografiile după cari să luăm model pentru acoperirea turnului străvechei noastre biserici din Crișcior. Poate vă amintiți Dv., când ați fost la noi, ne-ați recomandat să facem acoperirea turnului după modelul unei biserici reformate (am uitat localitatea)⁷⁸ cu patru turnulețe în colțuri și cu un turn înalt în mijloc.*

⁷⁷ Scrisoare olografă, ss. Preot Zaharia Moga, Oradea, 28 August 1927, Arh. S., Expertize artistice, No. 26.

⁷⁸ Credem că modelul era acela al bisericilor reformate (foste catolice) din Sighet sau din Cluj, monumente menționate în repetate rânduri de istoricul de artă clujean în privința turnului, drept posibilă schemă formală pentru clopotnițele bisericilor de lemn din Maramureș, unde încă la sfârșitul secolului XX mai erau 10 lăcașuri din lemn ce aveau la fleșa mare patru turnulețe mici [Budești (Susani), Posta, Buzești, Cupșeni (mutată în Peteritea în 1778), Plopiș, Rogoz II, Corund, Libotin II, Budești, Răzoare] și zonele someșene. La întrebarea pe care și-a pus-o specialistul arhitecturii vernaculare românești, adică „*pe ce cale vine turnul la bisericile de lemn din Maramureș - încheiate printr-un coif înalt încadrat de patru turnulețe (n.n.) - și care popor a mijlocit influența gotică la coiful lor*” acesta răspunde prin identificarea a două posibile surse: „*tipul lui a venit 1. din Transilvania prin exemple săsești – bisericile Sf. Mihail din Cluj, Hărman, Reghin (n.n.) – 2., prin monumentele oaspeților germani din Maramureș*” colonizați în 1329. În acest context C. Petranu considera că nu ar fi fost exclus, că răspândirea acestui tip de turn să pornească în Maramureș din Sighetul devenit în 1352 oraș regesc... „*Dar explicarea prin mijlocirea modelului din Cluj este mai verosimilă*”, subliniază profesorul clujean, deoarece la biserica parohială a orașului someșan știm precis cum era turnul din stampa colorată a lui Georg Hoefnagel (1617) realizată după veduta lui Egidius van der Rye executată cu aproximație la 1603 (Coriolan Petranu, *Biserica reformată din Sighet și bisericile de lemn din Maramureș. Biserica Sf. Nicolae din Brașov și odoarele ei*. Extras din „Anuarul Institutului de Istorie Națională” (Cluj), vol. X, 1945, Sibiu, 1945, pp. 6-10; Pr. Arh. Emil Costin, *Biserici de lemn din Maramureș*, Editura Gutinul S.R.L., Baia Mare, 1999, pp. 34-36).

*Întrucât aveți un astfel de model vă rog să ne trimiteti; Dv. ați zis că acel turn e mai potrivit pentru biserica noastră care e un monument istoric de mare valoare. Voim să cerem concursul soc. Nica(?) pentru acoperirea turnului bis. noastre și am dori să-l facem cât mai bine potrivit cu stilul în care e zidită (...).*⁷⁹

Dr. Victor Vancea din Arad, prieten a lui Coriolan Petranu, descendent al unei cunoscute familii nobiliare românești din zonă, a corespondat cu profesorul clujean pe diferite teme dar aceea legată nemijlocit de arhitectura bisericilor de lemn, după cum o deslușim în scrisoarea păstrată în Arhiva seminarului de Istoria artei, ne lasă să presupunem că a fost o „datorie” curentă. Nu ne vom opri asupra problemelor personale, destăinuiri de suflet făcute de Victor Vancea, doar unui prieten apropiat, ci vom reproduce mai jos pasajele, răspunsul la o seamă de întrebări ale specialistului în legătură cu o serie de biserici de lemn:

„Note informative: Canonical Boros Ioan nu a avut nice un fel de Muzeu, a fost numai conducătorul Muzeului Județean care există și azi în Palatul Prefecturii Lugoj.

Biserici de lemn în Vicariatul Hațeg există numai una de valoare în comuna Balomir lângă Sub Cetate, cea mai veche, ar merita să fie declarată monument istoric și ca atare conservată.

În Uricani sunt două biserici de lemn cu mai puțină valoare. În Meria nu mai există au demolato (sic!).

În comuna București lângă Brad Jud. Hunedoara asemenea există una.

*În comunele Banu Mare, Banu Mic pe linia Jiu-Petroșani, sunt două Biserici foarte vechi de piatră însă au iconostase de lemn sculptat. Fotografii la Episcopie nu au și nice alte date istorice ce te interesează nu mi-au putut da, în cartea lui Dr. Iacob Radu vei afla tot ce se poate. Te rog să scrii și Dta direct fotografului Iuliu Perșidan Lugoj, str. Carol, eu încă iam (sic!) scris și am trimis la el chiar și pe un prețin”.*⁸⁰

Coriolan Petranu notează pe colțul din dreapta, sus, al scrisorii primite de la Victor Vancea intervențiile sale succesive legate de monumentele în cauză.⁸¹ De

⁷⁹ Scrisoare, Criscior, 29/XII 1934, ss. Pr. Ștefan Perian paroh. (Arh. S., Expertize artistice, No. 24).

⁸⁰ Scrisoare, Arad, 11. II (1)942, ss. Victor Vancea (Arh. S., Expertize artistice, No. 25).

⁸¹ Scrisoarea de răspuns la 19/II „la 20 am scris la Balomir./ scris fotografului la 25/II. 13/III plângere Episcopului Nistor (*Ibidem*). Date referitoare la bisericile de zid și de lemn din Hațeg, în *Dieceza Lugojului. Șematism Istoric*, Lugoj, 1903; I. Radu, *Istoria vicariatului Greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913; Gh. Naghi, *Un manuscris inedit a lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Sargeția”, XX, 1986-1987, pp. 306-326; A.A. Rusu, *Un manuscris inedit a lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea (II)*, în „Sargeția” XXI-XXIV, 1988-1991, pp. 253-281; Alina Mânja, *Starea materială a bisericii în vicariatul Greco-catolic de Hațeg*

altfel, corespondența Profesorului Petranu cu oficialitățile, religioase sau laice, în legătură cu istoria, starea de conservare și viitorul bisericilor de lemn din Transilvania și Banat, debutează de timpuriu, încă înainte de anul 1925, an în care el începe un ambițios proiect, o călătorie de studiu la monumente, în jud. Arad, vizitând 83 comune, examinând și fotografiind 55 de biserici de lemn românești. Topografia monumentelor cercetate la fața locului va fi completată începând cu anul 1926 de o lungă și diligentă informare prin întocmirea unor tabele-chestionar expediate pe adresa Arhiepiscopii ort., române din Sibiu, Cluj și Alba-Iulia, Mitropolia greco-catolică română Blaj, Episcopia greco-catolică română Gherla și Protopopiatele ort., române din Lușța, Turda, Unguraș, Dej, Lăpuș, Bistrița, Târgu Mureș, Reghin, Baia Mare, așa cum reiese din bogata corespondență cercetată în arhiva Seminarului de istoria artelor, parțial publicată de noi în anul 2015.⁸² Informații sumare despre unele biserici de lemn vor fi furnizate și de oficialitățile laice locale, dascăli, notari, colegii universitari etc.⁸³ O astfel de scrisoare,

---

în anii 1850-1860.(pp. 179-180), studiu bazat pe informații inedite aflate în Arhivele Statului, Deva, pe mărturii veridice culese pe teren, adică protocoalele întocmite în timpul vizitațiilor canonice ale lui Ștefan Moldovan și Conscripția din 1855. *Conspectul parohiilor și filialelor Greco-Catolice din vicariatul Hațegului, C.R. Preture a Hațegului și a Puiului din 1858*, înregistra aceste monumente de sat, astfel în vicariat existau în deceniul 1850-1860 - 42 de biserici de zid parohiale, biserici de lemn continuând să existe în 14 parohii, între care și biserica din Balomir, însă filiile aveau cele mai multe biserici de lemn.

⁸² Nicolae Sabău, „*Tablouri*” ale bisericilor de lemn din câteva protopopiate transilvănene într-o conscriere din anii 1926-1927, în Ioan Bolovan, Ovidiu Ghitta (Coordonatori) „Istoria ca datorie. Omagiu academicianului IOAN-AUREL POP la împlinirea vârstei de 60 de ani”, Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015, pp. 647-668.

⁸³ La curent cu eforturile lui C. Petranu de îmbogățire a bibliotecii, fototecii și colecției de diapozitive și clișee fotografice, câțiva dintre profesorii Universității „Regele Ferdinand”, vor aduce din călătoriile în străinătate o serie de „mărturii” ale monumentelor vizitate. Concludentă în acest sens este scrisoarea olografă, a Prof. Al. Borza, „ctitorul” Grădinii Botanice din Cluj: „*Stimate Dle Coleg,* / *Cred că nu este fără interes pentru Dta clișeu alăturat ce reprezintă interiorul unei biserici de lemn din Țara Goralilor, din Debno(sic!), deși nu-ți lipsesc, de sigur, lucrări complete și bine ilustrate relativ la acest fel de monumente istorice românești din Carpații Nordici./ Reține-o, dacă îți este de folos. Cluj, 14, VI. (1)937. Cu salutări cordiale/ al Dtale/ Al. Borza.*” De altfel despre acest grup etnic de origine română, azi pierdut între popoarele de origine slavă, grup etnic localizat la sud de Cracovia, în Munții Tatra, cu ramificări până în Slovacia, pasionatul botanist Al. Borza a fost preocupat încă din deceniul trei al secolului trecut, mărturie fiind în acest sens articolul său publicat în revista „Transilvania”, *Prin țara Goralilor. Urme românești prin Tatra polonă*. Cu prilejul unei excursii fitogeografice i-a văzut acasă pe Goralii sau „muntenii” din districtul Nowy-Sacz. Surprinderea a constituit-o biserica de lemn din Demбно, ridicată în secolul al XVI-lea, fondată însă probabil în perioada medievală, în interiorul căreia se mai conservă „ *motive românești, culori românești, deși mediul era de alt rit*” – catholic n.n. – cu fragmente de mobilier liturgic de rit oriental precum partea superioară a vechiului iconostas, cu *crucea cu molenii, Iisus răstignit* flancat de *Sf. Maria și Sf. Ioan*. [v. Prof. Al. Borza (Cluj), *Prin țara Goralilor. Urme românești prin Tatra polonă*, în „Transilvania”. Organul Societății Culturale „Astra”, Anul 60, Nr. 1. Sibiu, ianuarie 1929, pp. 10-16]. (Arh. S., Scrisori risipite, No. 1.).

răspuns la o solicitare a Profesorului Coriolan Petranu, a fost expediată de notarul din comuna Valea Vinului (Satu Mare), în martie 1926, precizând faptul că vechiul lăcaș de lemn al parohiei Greco-Catolice din Roșiori nu mai exista de câteva decenii.⁸⁴ Construcția, de aspect particular în repertoriul bisericilor de lemn din Maramureș și Sătmar, a dispărut în anul 1879, când a fost înlocuită de o biserică nouă de zid. Vechiul lăcaș din Roșiori, a avut un destin aparte față de mulțimea bisericilor de lemn demolate în secolul al XIX-lea, imaginea monumentului fiind redată de cercetătorul sătmărean Francz Schulz în studiul său din anul 1866, o premieră pentru istoriografia transilvăneană.⁸⁵ Desenul, o axonometrie, redată dinspre sud-vest, marchează sveltețea turnului cu fleșa prevăzută cu patru turnulețe-„fială”, o clopotniță ridicată deasupra pronaosului dar și apele repezi și supraînălțate ale acoperișului (Fig. 16). Spre vest este redat pridvorul pe două nivele, cu patru stâlpi jos și șase arcade în partea superioară, cuprins între apele acoperișului (modalitatea asemănătoare de redare a pridvorului vedem la biserica de piatră din *Sarasău* în Maramureșul istoric). Biserica de lemn a fost surprinsă și într-o imagine fotografică de epocă, realizată și publicată de Franz Kiesslinger în periodicul ilustrat al orașului Stuttgart, în anul 1893.⁸⁶ Coriolan Petranu, bun cunoscător al bibliografiei de specialitate în limbile maghiară și germană, era la curent cu această istorie.

O secțiune specială din Arhiva Seminarului de Istoria Artelor de la Universitatea din Cluj cuprinde corespondența cu profesorii de la Facultatea de Teologie, Seminarul de Istoria artei creștine din Chișinău⁸⁷ dar și cu conducerea Bibliotecii Universității Regele Carol II, Cernăuți. Scrisorile conturează o mică istorie a noilor instituții de învățământ superior românesc din România întregită (în cazul de față Basarabia și Bucovina), eforturile, strădaniile profesorilor și a bibliotecarilor de îmbogățire a inventarului acestor adevărate „locuri de îngrijire a sufletului și a minții”, precum

⁸⁴ Scrisoare, No.282/1926. Notariatul Valea Vinului. „Către Universitatea din Cluj. Seminarul de Istoria artei. La adresa Dvoastră No. 90/1926 vă comunic, că în comuna Roșiori biserica veche de lemn nu mai există în prezent deoarece această biserică veche circ. 30 de ani de când sa spart și zidit biserică de piatră. Preotul este Dl. Osian Pamfil arhidiacon onorar care locuiește în comuna Roșiori. Valea Vinului la 1 martie 1926, notar ss.” Indescifrabil (Arh. S., Expertize artistice, No. 27).

⁸⁵ Fr. Haas, Franz Schulz, *Die Holzkirchen im Bisthume Szatmár*, în „Mittheilungen der K.K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale” XI, 1866, pp. 1-14.

⁸⁶ Franz Kisslinger, *Deutsche Holzkirchen im europäischen Osten. Ueber Land und Meer*, în „Deutsche Illustrierte Zeitung” 36 (34), 1893-1894, pp. 703-704; I.M. Mălinaș, *Biserici de lemn din Județul Satu Mare. Monumente istorice bisericesti din Eparhia Ortodoxă Română a Oradiei. Biserici de lemn*. Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea 1978, pp. 437-476.

⁸⁷ Despre istoria Facultății de teologie din Chișinău, începând cu ceremonia de inaugurare a instituției de învățământ superior (8 noiembrie 1926) continuând cu Regulamentul de funcționare, v. *Chișinău orașul meu*, (<https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2012/01/19/invatamintul-facultatea-de-teologie-din.chisinau/>). Documentele au fost selectate de conf.univ.dr. Gheorghe Palade.

au fost denumite de grecii antichității.⁸⁸ Evocatoare în această privință este scrisoarea din 15 mai 1929 trimisă la Cluj de șeful Seminarului de Istoria artei creștine, Profesorul P. Constantinescu⁸⁹:

Stimate Domnule Profesor,

Deși Facultatea noastră funcționează de aproape trei ani, totuși din lipsa mijloacelor, nu posedă încă bibliotecă utilată cu cărțile absolut necesare nu numai profesorilor, dar nici chiar studenților. Sforțările noastre s'au îndreptat spre alcătuirea unei biblioteci speciale pe lângă catedra de Arheologie și Istoria Artei Creștine și mai mult din donații, am reușit să înjghebăm un început deocamdată.

Cum pentru cercetările studenților ne sunt necesare și prețioasele Dvoastră lucrări, vă rugăm să bine voiți a ne dona ori care și ori câte veți crede de cuviință din aceste publicații, rămânându-vă pentru aceasta recunoscători.

Cu mulțumiri și distinse salutări,

Profesor P. Constantinescu.⁹⁰

Răspunsul a fost pozitiv, în partea superioară a primei pagini a scrisorii din Chișinău citim însemnarea profesorului C. Petranu: „s'au trimis patru lucrări, cerând schimb”.

⁸⁸ Inspiratul adagiu notat de istoricul Hecateu cu prilejul vizitei în Egiptul condus de Ptolemeu I Soter (323-285 a. Hr.) era înscris deasupra portalului Bibliotecii sacre a lui Ramses (sec. XIII a. Hr.): *psychès iatreion*. (Gianfranco Ravasi, *La Biblioteca, Psychès iatreion*, în Federico Borromeo fondatore della Biblioteca Ambrosiana „Studia Borromaica” 19, 2005, pp. 27-31).

⁸⁹ Autor a peste 100 de lucrări științifice în domeniul istoriei medievale dar și a istoriei moderne și contemporane a României Petru Constantinescu-Iași (1892-1977) a adus importante contribuții în domeniul istoriei artei românești și a popoarelor balcanice. De altfel începuturile sale științifice stau sub acest „semn”, teza sa de doctorat, susținută în anul 1925 la Universitatea din Iași, a abordat o temă de cercetare cu genericul, *Nartexul în artele bizantină, sud-slavă și română*. La scurt timp bibliografia sa va fi completată de alte lucrări de istoria artei, între care *Istoria artei bizantine* (1927), *Evoluția stilului moldovenesc* (1927), *Istoria artei creștine din apus* (1929). Tocmai în această perioadă P. Constantinescu a predat cursul de Istoria artei creștine la Facultatea de teologie a Universității din Chișinău. Ca militant politic a fost un loial susținător al ideilor socialiste (membru al Partidului Social-Democrat și apoi membru fondator și activist al Partidului Comunist Român, atât în perioada interbelică cât și după al doilea război mondial. În Republica Populară România, a avut funcții de mare răspundere, contribuind la instaurarea și consolidarea regimului comunist în țară, vădind și un atașament excesiv față de nomenclatura comunistă a epocii [v. Ionel Maftei, *Personalități ieșene* (vol. IV); https://.wikipedia.org/wiki/Petre_Constantinescu-IaC8%99i].

⁹⁰ Scrisoare olografă, ss. Profesor P. Constantinescu, Stampila. Facultatea de Teologie Chișinău. Seminarul de Istoria Artei Creștine, Chișinău, 15 Maiu, 1929 (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 1). Epistola a fost scrisă de secretarul Facultății sau un tânăr asistent, diferența între grafia textului și a semnăturii fiind edificatoare.

Schimbul s-a efectuat destul de repede așa precum rezultă din scrisoarea semnată de Prof. P. Constantinescu în 27 mai 1929 (Fig. 17):

Domnule Profesor,

Astăzi am primit un pachet cu patru din lucrările Dvoastră, pentru care rog primiți mulțămirea noastră.

Ca urmare cererii Dvoastră v'am expediat tot azi următoarele lucrări:

- 1. Evoluția stil.(ului) moldovinesc.*
- 2. Istoria artei creștine în Apus*
- 3. Din relațiile artistice rom.(mâno)-bulgare*
- 4. Glozel*
- 5. Arheologia preistorică*
- 6. Circulația vechilor cărți rom.(ânești) în Basarabia*

Din celelalte nu mai posed nici un exemplar disponibil, spre regretul meu. Bucuros, schimbul de publicații îl primesc pentru viitor.

*Cu deosebită stimă,
P. Constantinescu.⁹¹*

Câteva scrisori din Arhiva Seminarului de Istoria artelor al Universității din Cluj marchează colaborarea cu Biblioteca Universității Regele Carol II din Cernăuți. Scrisorile expediate spre sfârșitul anului 1933 (27 septembrie, 20 și 31 Octombrie, Fig. 18) reprezintă solicitări, comenzi făcute de profesorul clujean ale unor fotografii referitoare la monumente istorice, arte decorative, obiecte liturgice, mobilier liturgic din Bucovina și Moldova.⁹² O pagină manuscris redactată olograf, cu creionul negru, prezintă lateral numele destinatarului, scris cu penița cu cerneală neagră, *Domnului Coriolan Petranu prof. Universitar Cluj*. Cuprinsul înregistrează/ precizează legenda ilustrațiilor comandate contra-cost de istoricul de artă clujean, în total 39 piese.⁹³

⁹¹ Scrisoare olografă, ss. P. Constantinescu. Facultatea de Teologie Chișinău. Seminarul de Istoria Artei Creștine, Chișinău, 27 Mai 1929, Scrisoarea prezintă o grafie ce aparține cu siguranță profesorului Constantinescu, identitatea dintre scriitura textului și a semnăturii fiind evidentă (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 2.).

⁹² Carte poștală, ss. Luchian Bălan, Cernăuți 27 Septembrie 1933; Scrisoare, ss. E. Păunel. România. Biblioteca Universității regele Carol II Cernăuți. Cernăuți, 20 Octombrie 1933; Scrisoare, ss. E. Păunel. România. Biblioteca Universității Regele Carol II Cernăuți, No. 5/34. Cernăuți, 31 octombrie 1933 (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 3, 4, 5).

⁹³ Pozele au fost realizate de maestrul fotograf Luchian Bălan din Cernăuți, prin mijlocirea Directorului Bibliotecii Universitare Regele Carol II, E. Păunel. Epistolele detaliază prețurile lucrărilor dar și observații asupra imaginilor comandate de la Cluj. Fotografiiile au fost „puse în ordine aritmetică și în conformitate cu lista D-voastre.” (...)/ „D-I Bălan a mai adaos Nr. 15, o altă vedere a pomelnicului din Vatra-Moldoviței,

Conținutul acestuia este cât se poate de relevant în privința rigorii și a cunoștințelor dobândite pe parcurs de istoricul de artă transilvănean referitor la artele plastice din Moldova și Valahia medievală, în strădania sa de întocmire a unui curs universitar de Istoria artei medievale, de apreciat nivel științific și pedagogic.⁹⁴

În același context se înscrie și corespondența lui Coriolan Petranu cu Oreste Tafrali (14 noiembrie 1876, Tulcea - 5 noiembrie 1937, Iași), remarcabil exemplu de reușită și în domeniul de specialitate comun cu al profesorului clujean, istoria artelor, știut fiind faptul că în istoriografia noastră a fost un înaintemergător în studiul problemelor de „urbanism” și topografie medievală (*Thessalonique au quatorzieme siècle*, Paris 1913; *Topographie de Tessalonique*, Paris, 1913, premiate în 1927 cu Premiul „Bordin” al Academiei de inscripții din Paris; *La cité pontique de Dionysopolis*, Paris, 1927), dar și în elaborarea manualelor de *Istoria artelor*, cele două volume (I-II, București 1927), cu o metodică inspirată din concepția lui Taine, unde interpretarea asociază contextul epocii și mediului. Autorul unor elaborate monografii și studii publicate în țară și străinătate (*Biserica domnească: datele clădirii și decorării*, București, 1915; *La Monastere Sucevitsa*, Iași, 1929; *Monuments bysantins de Curtea de Argeș*, I-II, Paris, 1931; *Portretele lui Ieremia Movilă, al lui Alexandru cel Bun și ale familiilor lor de la Suceava*, Iași, 1931), pasionat iconograf

---

apoi la cererea mea, Nr. 19, fiindcă, la 19, frumosul turn al mănăstirii e îmbrăcat în schele și nu se poate vedea bine, apoi N-le A-D, toate privind mănăstirea Putna./O vedere de ansamblu a Palatului mitropolitan nu există, din această cauză veți primi, pe lângă vederea corpului central (37), încă și Nr. 38, Muzeul mitropolitan și școala de cântăreți bisericești, formând aripa dreaptă a ansamblului și Nr. 39 Facultatea de teologie și capela seminarială, formând aripa stângă./Sala de marmoră e identică cu sala sinodală.” Scrisoare, ss. E. Păunel. România. Biblioteca Universității Regele Carol II Cernăuți, Cernăuți, 20 Octombrie 1933. (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 4).

⁹⁴ Numerele imaginilor au fost scrise cu creionul roșu, legenda cu creionul negru, după cum urmează:
 1. Putna. Arh.(itectura). Mănăst.(irea) Putna dinspre răsărit. 2. Păreții. Putna. 3. Epigotion. Adormirea. 4. Epigotion. Adormirea, detaliu. 5. Acop.(erământul Mariei) de Mangop. 6. Broderie de haina lui Șt(efan) cel Mare. 7. Serafim. 8. Punerea în mormânt de Ștefan cel Mare (aer cu fir și perle). 9. Iespdea de pe mon.(umentul) lui Ștefan. 10. biserica. 11. Cruce sculptată. 12. Vatra Moldoviței. Păcătoșii trași în iad. 13. Vatra Moldoviței, vechi jilț, din față. 14. Vatra Moldoviței, vechi jilț laturi. 15. Vatra Moldoviței, pomelnic. 16. Humorul, biserica dinspre răsărit. 17. Sfeșnic vechi din Arbore. 18. Mănăstirea Dragomirna, Miniatură de Crimca. 19. Mănăstirea Dragomirna, biserica dinspre miazăzi. Noaptea și 19.a. turnul. 19.b. Mănăstirea Dragomirna, cruce de chiparos. 20.21. Voroneț, bis.(erica) 2 vederi dinspre sud. 22. Voroneț, veche strană a lui Grigore. 23. Voroneț, veche strană din sec. 16. 24. Voroneț veche strană din sec. 16 văzută din laturi. 25. Voroneț, cruce sculptată în lemn. 26. Suceava. Bis.(erica) Sf. Dumitru dinspre vest. 27. Biserica Sf. Dumitru inscripția lui P(etru) Rareș. 28. Sucevița, Acop.(erământ) de morm.(ânt) Ieremie Movilă. 29. Sucevița, Iespede de marmoră. 30. Vatra Moldoviței, ruinele caselor domnești. 31. Vatra Moldoviței, tablou ctitoricesc. 32. Dragomirna, legătura de argint a unei evanghelii. 33. Mănăstirea Putna dinspre miazăzi. 34. Mănăstirea Putna, Mânecări dom.(nești) de Al(exandru) Lăpușneanu. 35. Mănăstirea Putna. Două covoare. Palatul mitropolitan. 36. sala de marmoră. 37. vedere exterioară a corpului central. 38. 39. sala sinodală, broșura Relli. 1. exemplar. Reșed(ința) mitrop.(olitană). Pe latura stângă a colii, cu cerneală neagră, o completare: Putna/omagiu;/ A. Omofor. B. Alt Omofor. C. Epigonation. D. Cădelnița. (Arh. S., Scrisori din Bucovina, Basarabia și Moldova, No. 6).

și iconolog (*Iconografia Imnului Acatist*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, VII, 1914), explorator al unor genuri minore, artele decorative (*Le trésor byzantin et roumain du monastère Putna*, Paris, 1925; *La monastère de Sucevița et son trésor. Mélange Ch. Diehl*, II, Paris, 1930) și nu în ultimul rând, pedagog, apreciat profesor titular de arheologie și antichități la Universitatea din Iași (1913) dar și fondator al unor instituții de specialitate (Muzeul de Antichități din Iași), editor de publicații, *Repertoire d'Art et d'Archeologie* și conducător, vreme de 10 ani, al revistei *Arta și Arheologia*.⁹⁵

Cele două scrisori ale Prof. Oreste Tafrali sunt tot atâtea răspunsuri, din păcate negative dar justificate, la solicitările făcute în scris de Coriolan Petranu, mai precis un volum de autor și o serie de fotografii de monumente istorice, ca donații pentru Biblioteca și Fototeca Seminarului de Istoria artelor al Universității din Cluj. În schimb, într-o măsură justă și echivalentă, se avea în vedere pe viitor schimbul de publicații elaborate de cei doi autori (Fig. 19).⁹⁶

O solicitare pentru un schimb echivalent de publicații a fost adresată de Coriolan Petranu arhitectului G. Balș, cunoscut la acea dată prin opera sa, temeinică și valoroasă, închinată arhitecturii moldovenești, studii de la care au pornit toate cercetările ulterioare la temă. Volumul cerut pentru Biblioteca Seminarului de Istoria artelor al Universității din Cluj era unul de curând apărut față de data cererii, cel referitor la *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea* (Fig. 20).⁹⁷

⁹⁵ Între ultimele volume dedicate marelui savant este și cel datorat Liviei Ciupercă, *Oreste Tafrali. Uitare-n neuitare*, Editura StudIS, 2015.

⁹⁶ „Mult stimată coleg./ Vă rog să mă iertați, că răspund așa târziu la amabila Dv. scrisoare. Am fost foarte ocupat cu cursurile mele și cu câteva conferințe făcute la București și aiurea./ Îmi pare rău, că nu pot să vă satisfac cererea. Opera mea „Le Trésor de Putna” aparține ca proprietate editorului Paul Genthner, 13 rue Jacob, din Paris. Vă pot procura eu cu o reducere de 20%, adică cu 1600 lei în loc de 2000. Aș fi foarte mulțumit, dacă putem face schimbul. Toate lucrările, care interesează biblioteca noastră, cum sunt ale Dvoastră, ni le procurăm pe credit prin una din marile librării din București. Încă odată regret că nu vă pot satisface, cum aș fi dorit./ Cu salutări distinse colegiale,/ O. Tafrali.” ARTA ȘI ARHEOLOGIA, Iași, 16, Str. Carol, Jassy, 25 Dec.(embrie) 1931.

A doua scrisoare:

„Mult Stimată Domnule Petreanu(sic!)/ Vă mulțumesc în chip viu de salutările colegiale ce mi-ați trimis și vă rog să primiți expresiunea sentimentelor mele de prietenie./ În ceea ce privește propunerea ce-mi faceți de a vă trimite fotografiile noastre ale monumentelor din Moldova, regret că deocamdată nu o pot face, căci nu le-am publicat încă./ De altfel, monumentele moldovene au fost fotografiate de Comisiunea Mon.(umentelor) Ist.(orice) din București. Membrii ei au publicat în mare număr din ele și mai cu ușurință vi le pot procura. / Cu cele mai distinse salutări,/ O.Tafrali. Iași, 6 Noiembrie 1933.” (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 7 și 8.).

⁹⁷ Răspunsul arhitectului a fost următorul: „București, 6 III, 1(934), Prea stimată Domn./ Am primit cartea Dv. Postală. Îmi pare foarte rău că Domnii de la secretariat C.M.I. nu v’au răspuns. Ultima mea carte, *Bis(ericile) mold.(dovenești) din sec. (corect, veacurile) 17 și 18 (corect al XVII-lea și al XVIII)*, nu a apărut în ediția *Comisiunii Mon.(onumentelor) Istorice ci la Fundația Regelui Ferdinand*.

Muzeul Fălticeniilor este prezent în epistolarul din Arhiva Seminarului de Istoria Artelor prin trei cărți poștale semnate de profesorul Vasile Ciurea, ctitorul instituției deschisă în noiembrie 1914, ca muzeu regional, în clădirea Colegiului „Nicu Gane” din oraș, pasionat de istorie, de păstrare și redare a memoriei locului natal, care a vizitat Clujul, cunoscându-l personal pe Prof. C. Petranu, în 2 noiembrie 1926. În prima scrisoare Vasile Ciurea își exprima regretul că a pierdut ocazia de a primi, cu acel prilej, câteva dintre publicațiile istoricului de artă clujean.⁹⁸

V. Ciurea revine cu o nouă solicitare adresată profesorului clujean pentru expedierea câtorva dintre lucrările acestuia pentru Biblioteca Muzeului Fălticeniilor:

Stimate Domnule Profesor,

La Stimata Dvs. C. P. Cu data în 4/XI Vă răspund, că Muzeul n'are nici o publicațiune de a Dvoastră; afară de cartea „Muzeele ... ce-mi aparține mie, personal.

De aceea, primesc cu multă recunoștință, ori'ce-mi veți trimite, în publicațiile Muzeu, Istorie...

*Cu distinse salutări și anticipate mulțumiri, V. Ciurea.*⁹⁹

A treia carte poștală semnată de profesorul moldovean, în Decembrie 1936, certifică primirea altor lucrări expediate de Coriolan Petranu pe adresa Muzeului Fălticeniilor. Colaborarea între acest Muzeu și Institutul de Studii Clasice, respectiv Universitatea din Cluj, dintre profesorii și arheologii clujeni și Vasile Ciurea e marcată de precizările făcute în cartea poștală, referitoare la o serie de piese arheologice de importantă valoare istorică și muzeală, împrumutate arheologilor clujeni cu ocazia unui Congres de specialitate, obiecte de mare valoare arheologică care trebuiau să revină în vitrinele Muzeului din Fălticeni:

Sunt convins că dacă Seminarul Dv.- de la Universitatea din Cluj îl, cereți vi se va trimite./ Cu expresia sentimentelor mele cele mai distinse. G. Balș./ Dacă nu primiți un exemplar de la Fundație, rog a'mi comunica...” (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 14).

⁹⁸ Carte poștală, ss. V. Ciurea. Muzeul Fălticeniilor. Pers. Juridică, 2. 11. 1926 (Arh. Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 10.).

⁹⁹ Carte poștală, scrisă cu cerneală de culoare verde, ss. V. Ciurea, 9. 11. 1931, câte o ștampilă pe avers și pe revers, în colțul din dreapta, sus: „Biblioteca Muzeului Fălticeniilor” și „Muzeul Fălticeniilor”. Pe avers, în partea de mijloc o însemnare a lui C. Petranu din 16/XI 1931: *s'a expediat 1) Bihor* (Monumentele artistice ale județului Bihor I. Bisericile de lemn. The Wooden churches of the Bihor County, Sibiu: Krafft & Drotleff, 1931). *2) Revend.* (Revendicările artistice ale Transilvaniei, Arad, 1925), *3) Noui cercet.* (Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Ardeal. Neue Untersuchungen und Würdigungen der Holzbaukunst Siebenbürgen, M.O. Imprimeria Națională, București, 1936). Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 11.

Stimate Domnule Profesor,

Să-mi iertați, Vă rog, întârzierea răspunsului meu de mulțumire, pentru volumele, trimise acestui Muzeu; rugându-vă ca și'n viitor, când dați la lumină, asemenea lucrări interesante, să nu uitați și Muzeul din Fălticeni.

*Am o altă rugămintă la Dv-: la Congresul din Octombrie, după stăruința Dlor Daicoviciu și Teodorescu, le-am lăsat cele patru piese dela Bunești; spre fotografiere și eventuală examinare. De atunci, am scris Dlui Daicoviciu, să mi le restituie, dar n'am primit nici un răspuns. Azi am scris din nou, Dlui Prof. Teodorescu, rugându-l să dispună trimiterea lor, căci vitrina lor, îmi este ... și pe de altă parte, ele trebuie să fie în Muzeu.- Vă rog, f. mult, a stăruii pe lângă Dnii de mai sus să ni le trimită. Cu distinse salutări, V. Ciurea.*¹⁰⁰

Cu siguranță, solicitarea Prof. Vasile Ciurea a fost transmisă mai departe profesorilor nominalizați și valoroasele piese provenite din bogatul sit arheologic de la Bunești și-au reluat locul în vitrina Muzeului.¹⁰¹

Vom încheia acest periplu epistolar interbelic cu altă însemnare de pe o carte poștală, care dovedește din nou disponibilitatea Prof. Coriolan Petranu pentru colaborarea nediscriminatorie cu intelectualii din Moldova, Profesori universitari, Directori de Muzeu, Bibliotecari și Profesori de liceu, precum Al. P. Arbore, activ la liceul „Unirea” din Focșani (Fig. 21), istoricul de artă al Universității din Cluj, numărându-se printre donatorii generoși pe seama acestor/acestei instituții de învățământ mediu din România întregită¹⁰²:

¹⁰⁰ Carte poștală scrisă cu cerneală de culoare verde, ss. V. Ciurea, MUZEUL FĂLTICENILOR, 13. XII, (1)936. (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 12).

¹⁰¹ Bibliografia la temă este foarte importantă relevând activitatea fructuoasă a Directorului Muzeului din Fălticeni, colaborarea sa cu specialiștii din regiune la identificarea siturilor arheologice, Buneștiul având mărturii remarcabile, urmărind recuperarea valoroaselor obiecte pentru instituția condusă de el. Corespondența cu acești colaboratori, adevărați arheologi amatori, este revelatoare [v. Sorin Ignătescu, „Ștefan cel Mare” University, Suceava, *Arheological research in the proximity of Drăgușeni Village (Suceava County) in the Letters sent by Dimitrie Drăgușanu to Vasile Ciurea*, în „Codrii Cosminului” XVI, 2010, No. 1, pp. 159-165].

¹⁰² „Mult stimat Domnule Petran, / Am primit scrisoarea Dv. cu informațiunile necesare pentru care vă mulțumesc foarte mult. Dorind să vă fac o dare de seamă – o recenzie n.n. – asupra'lor în *Viața Românească* sau *Arta și Arheologia de la Iași a Dlui O. Tafrali*; vă rog să fiți așa de bun ca să-mi trimiteți gratuit, după cum spuneți Dv. în scrisoare, cele două lucrări și anume: „Bisericile de lemn...” și *Die Kunstdenkmäler etc./ Rămânând în așteptarea răspunsului Dv. primiți din parte-mi cele mai distinse salutări./ Al. P. Arbore/ Profesor la liceul „Unirea” din/ Focșani/ Str. D. Sturza, no. 17.*” Carte poștală, ss. Al. P. Arbore, Focșani, 11 Martie, 1928 (Arh. S., Scrisori din Basarabia, Bucovina și Moldova, No. 13).

ILUSTRĂȚII

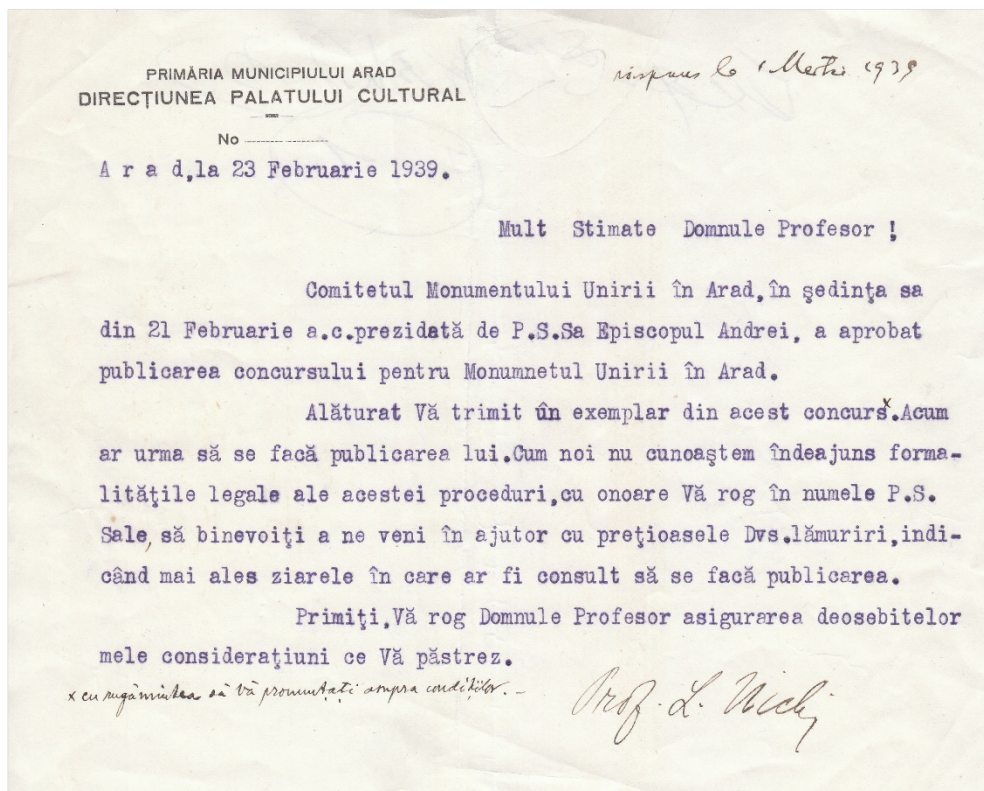

Fig. 1. Adresa Direcțiunii Palatului Culturii din Arad despre publicarea concursului Monumentului Unirii din oraș.

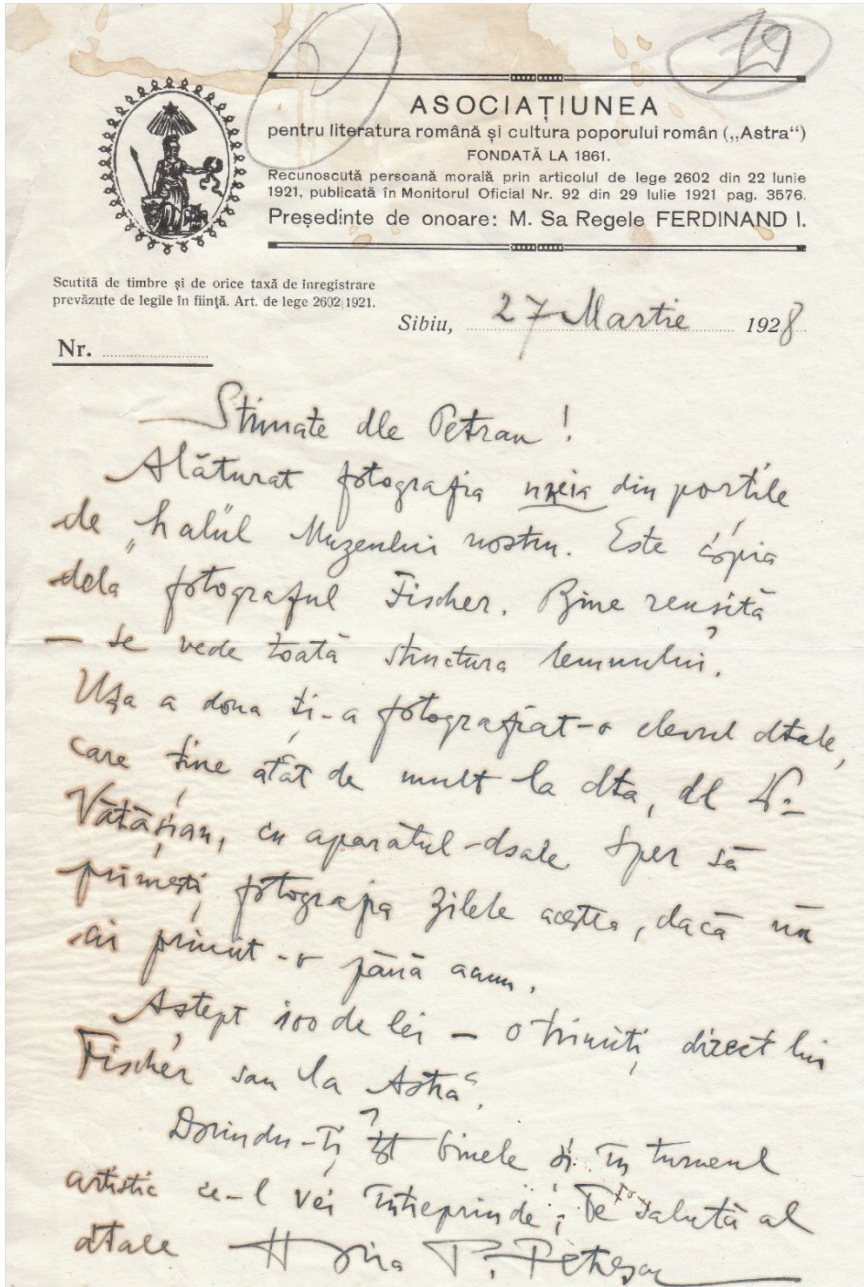

Fig. 2. Scrisoarea lui Horia P. Petrescu despre poarta sculptată din Colecția Muzeului „Astra” Sibiu.

Fig. 3. Catul Bogdan, Pont-Neuf, Paris.

Fig. 4. Catul Bogdan, Biserică (Reformată) din Cluj.

Fig. 5. Catul Bogdan, Peisaj provincial, Cluj.

Fig. 6. Emil Cornea (Catedrala) Notre-Dame, Paris, 1923.

Fig. 7. Anastase Demian, Muntele Athos (?), 1926.

Fig. 8. Aurel Ciupe, Peisaj de pe malul Timișului, ante 1930.

Fig. 9. Aurel Ciupe, Pădurea Cornești (Târgu Mureș).

21/III. 1932

Referat

Biserica din Poiana are o vedere exte și planul, cea din Hontșor
 pot vedea ext, planul, secțiunile, cea din Tâlgi ved. ext, planul și secție.
 nile în lucrare mea asupra Bis. de lea din jul. Anul. 2. Pictura în les de
 Hontșor p. 16 tratată, 1 il a pict, pict Tâlgi 1860 de Dots Demetru

potp Poiana 1806, Tâlgi 1800 la Poiana o lungi art, nsa exte și nsa din te
 femei și hrb, un arc creat și engr. al
 bolto, grani pe hrb, 1 steag și pot

Tâlgi anhis 1733 arh. stea re
 chist 1860 } de protol Sirea
 scua episc. și apisi

Hontșor: figura din fete altand
 2 sferice f. masive
 și coanela iconostamli

Bis. de Tâlgi fide în st. f. ier. se poate dte
 " " Poiana și Hontșor nă se uneste cist se poate. Cea din Poiana ex. frang. în
 alt local comun

în vitor nă. nu se contese de ciste parhi la venitul cala potea aduce la d
 bis. ved.

dac. av. a fi decide demol. la Poiana, din cauza lipsei de mijl. și se trimite la
 mun. pal. ult. Anul nile, pascal bolto, kiloprofile pe hrb, 1 steag și pot

Fig. 10. C. Petranu, referat (ciorna) despre bisericile de lemn din Poiana, Tâlgi și Hontșor (21.III.1932).

Bucuresti 27.11.90.
 Iubito Domnule Petru,
 Avem la muzeu o datorie de
 completă și reprezentativă co-
 lectie de portrete de Lecca,
 asta în cât noi nu avem in-
 denția să mai cumpărăm ni-
 mic de el. Dacă tușă v-ai auzi
 pe cineva că dorește lucrări
 ale lui, mă v-ai gândi la dl
 P. Iotici. Numai că pretul
 nu se pare cam ridicat. N'am
 plătit nici o dată mai mult
 de 8000-10000 lei o bucată, și
 încă din cele mai bune.
 Cu cele mai amabile saluturi
 C. Opreșcu

Fig. 11. Prof. G. Opreșcu, carte poștală adresată Prof. C. Petranu.

MINISTERUL AFACERILOR STRAINE
 SUBSECRETARIATUL PRESEI ȘI INFORMAȚILOR
 DIRECȚIUNEA PRESEI

București, 22 Septembrie 1932

Stimate Domnule Petranu,
 Dl Subsecretar de stat V.V.TILEA
 mă însărcinează să vă transmit rugămintea de a-i
 comunica în scris și în mod cât mai detaliat și
 mai precis observațiunile Domniei Voastre în
 privința erorilor care s'au strecurat în ediția
 germană a ghidului României (Reiseführer durch
 Rumänien), aceasta în vederea îndreptărilor ce
 trebuiesc făcute la edițiile franceză și engleză
 a acestui ghid.

Transmițându-vă mulțumirile anticipat
 ale D-lui Tilea, vă rog să primiți salutățile
 mele distinse.

DIRECTORUL PRESEI
C. Petranu

17 Oct 1932

Răspuns

Stimate S. Le. Tilea, Director,

La scrisoarea Dn. din 22/11/32, prin care m-a răspunsat acum, după ce
 m-am reînțors din vacanță. Găsește în înțelesul meu să știți
 că nu pot să vă dau nici un răspuns în scris, în afară de
 a vă scrie în scris în epistolă în privința erorilor
 cele, în ce vor fi comunicate în parte corile. Totuși, de
 d. Subsecretar de stat don't să vă scrie în scris, în
 este indispensabil, în adresa germană și în franceză, în
 în corectându-se erorile, în adresa franceză și engleză și
 în adresa radical, nu numai prin adresa și corectându-se
 în amănunțime, în detaliu și date, în parte, în
 în ce se face în înțelesul meu, înțelegând că
 în ce se face în parte, înțelegând că
 în parte, înțelegând că
 în parte, înțelegând că

cu oficial mijloc (oficiu în colaborare) și în înțelesul meu

12

19. 1932

Fig. 12. Adresa Subsecretarului de Stat, V.V. Tilea și răspunsul (ciorna) Prof. C. Petranu (17.X.1932).

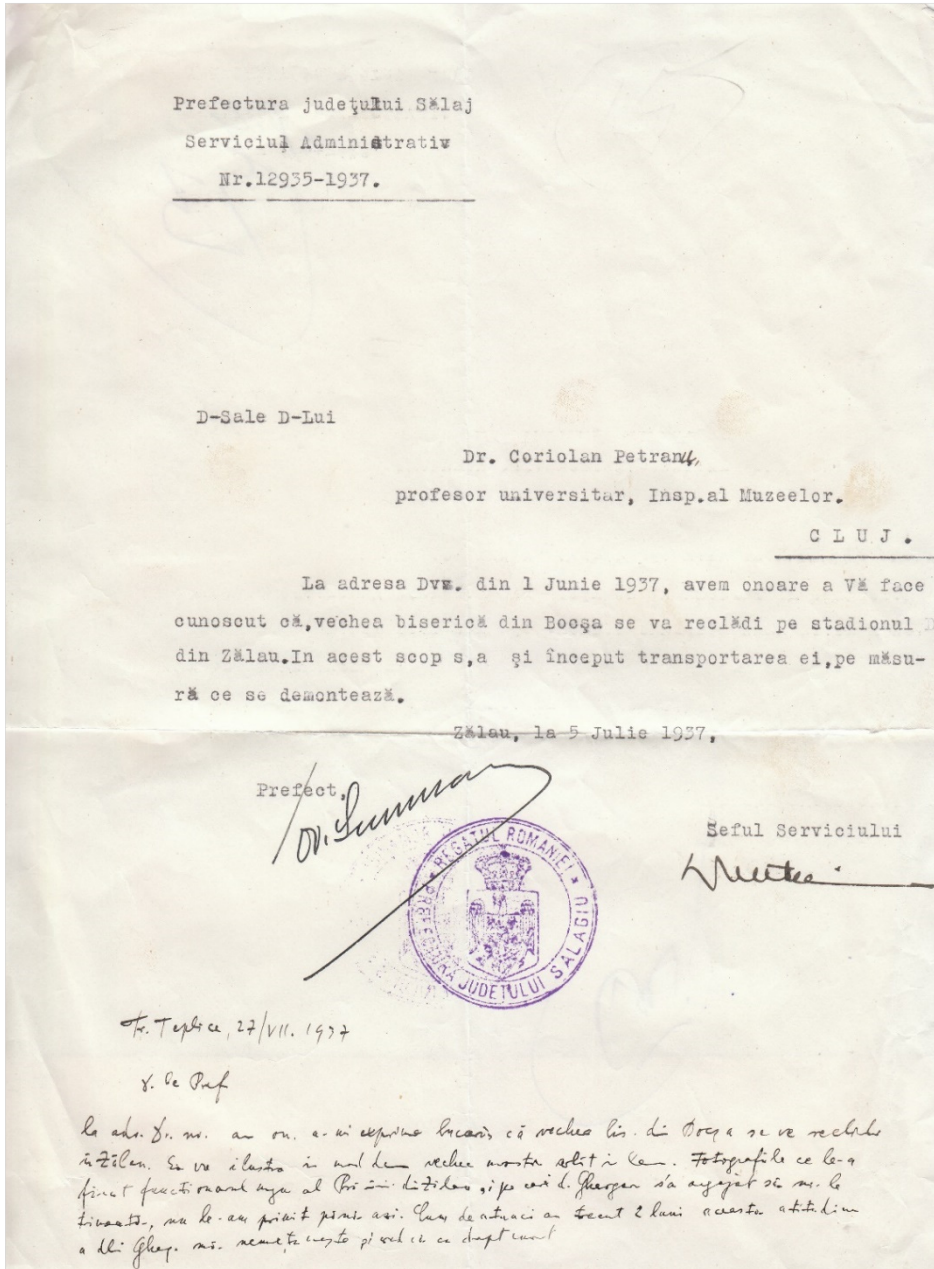

Fig. 13. Adresa Prefecturii Jud. Sălaj (5.VII.1937) referitoare la biserica de lemn din Bocșa și răspunsul/ciorna Prof.-lui C. Petranu (27.VII.1937).

Cluj, la 29/XI. 1937

Stimate Domnule,

chestiunea artei nationale este ca mult mai complicata decat o inchipuiti. Consultati studiul meu: "Begriff und Erforschung der nationalen Kunst" Muenchen, 1937, cititi lucrari care se ocupa cu caracterul Romanului, studiati arta noastra veche si noua apoi meditati profund. Inainte de toate sufletul de Roman trebuie sa simta si sa exprime spontan ce e national. Si produce arta nationala - precum si ce Wölfflin - este un dar, ca si orice creatie, nu o chestie de vointa.

Cu toate stiinta

Coriolan Petranu

Fig. 14. Scrisoarea (ciorna) Prof. C. Petranu adresată învățătorului-sculptor Ioan Avram (29.XI.1937).

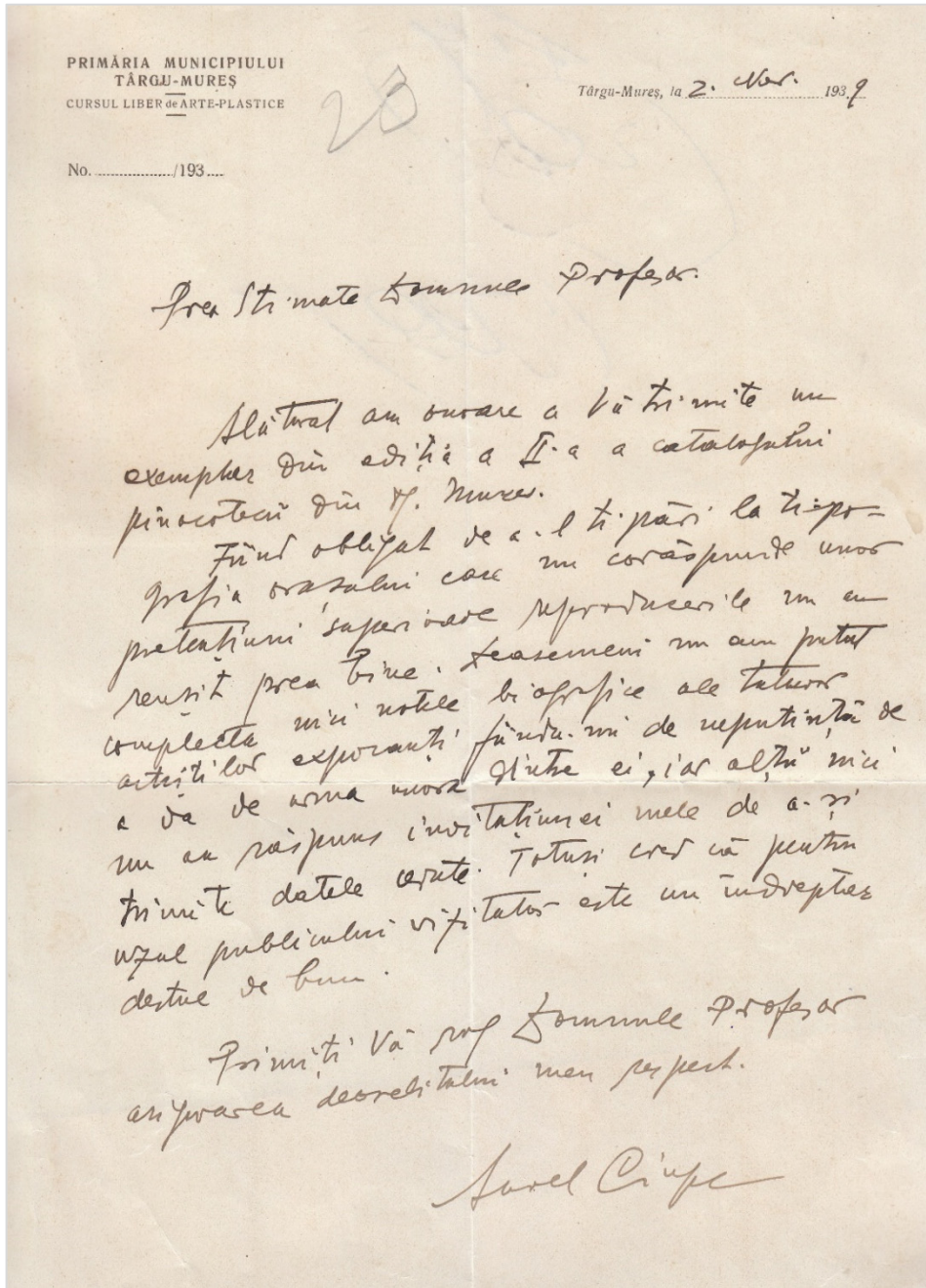
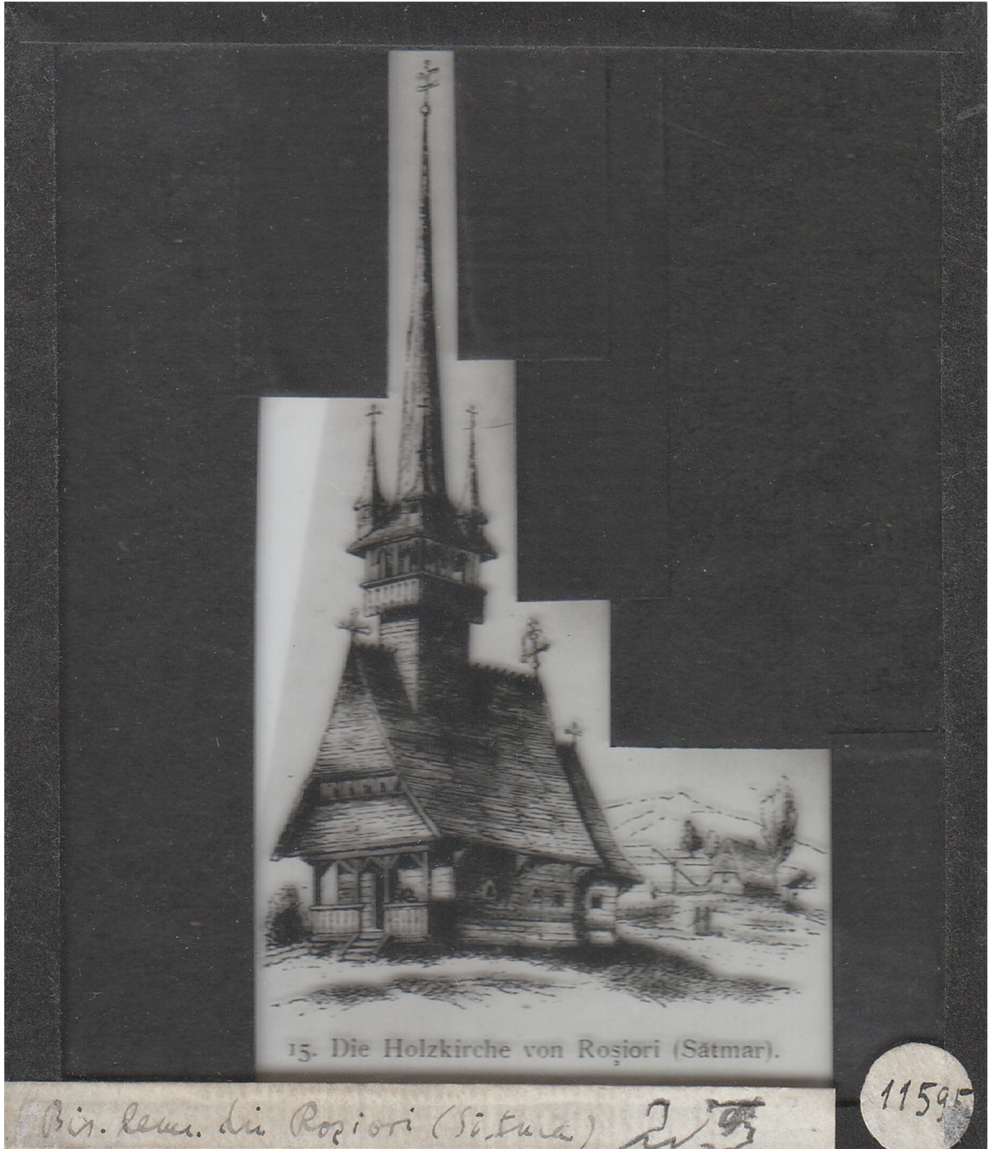
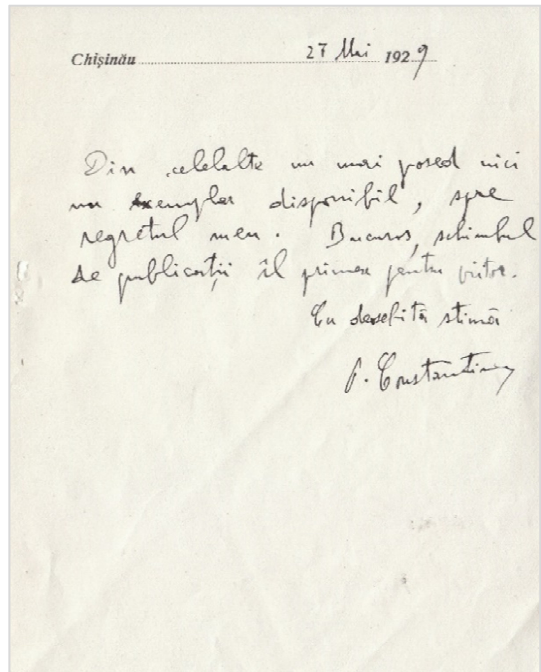
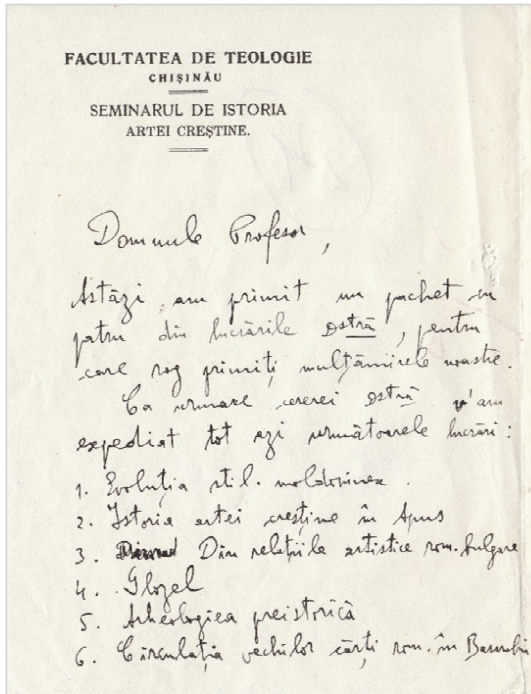

Fig. 15. Scrisoarea Pictorului Aurel Ciupe adresată Prof. C. Petranu (2.XI.1939).

Fig. 16. Franz Schulcz, Biserica de lemn din Roşiori (Satu Mare), 1866.

Fig. 17. Scrisoarea Prof. P. Constantinescu, Facultatea de Teologie Chișinău, adresată Prof. C. Petranu (27.V.1929).

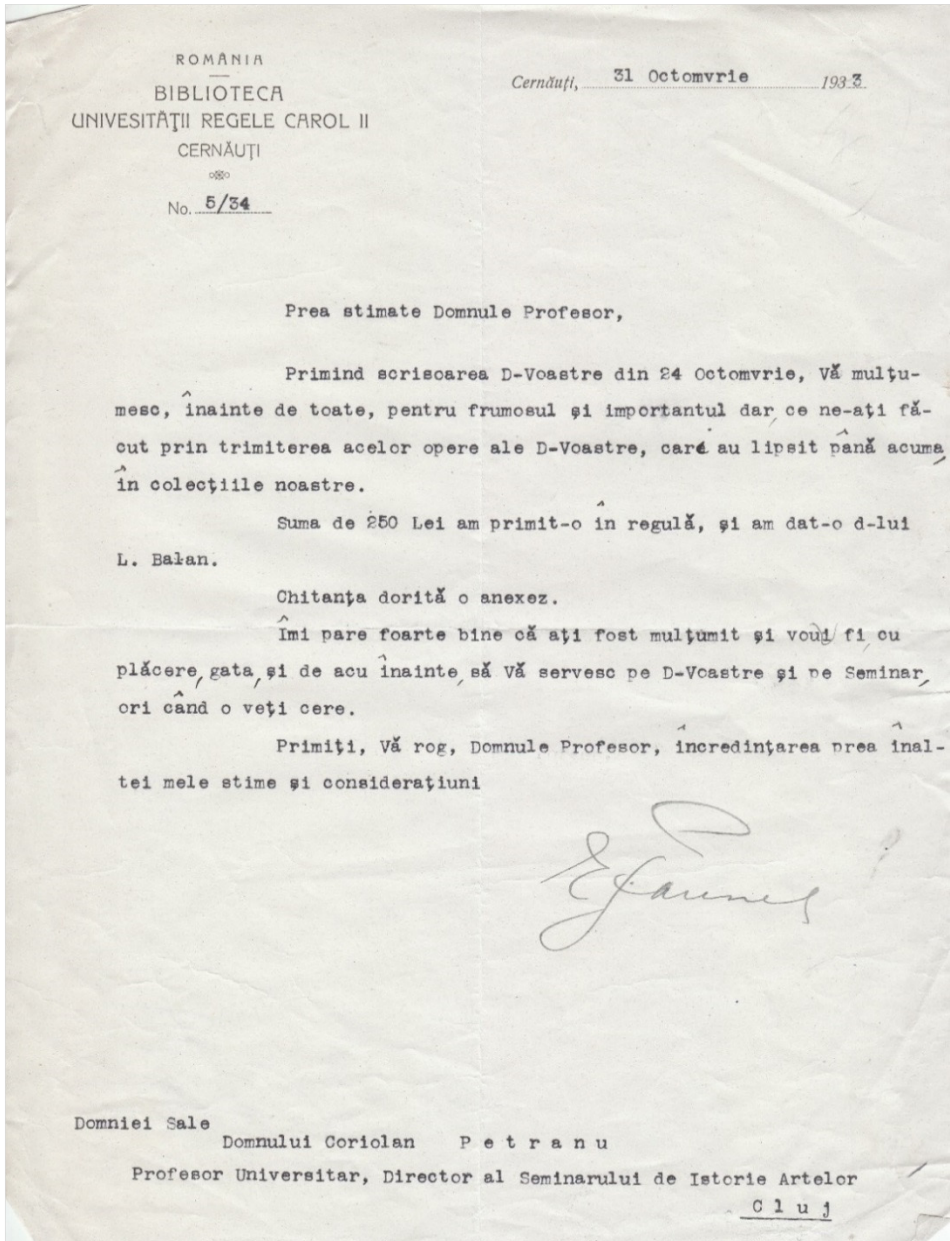

Fig. 18. Adresa Direcțiunii Bibliotecii Universității Regale Carol II, Cernăuți (31.X.1933).

ARTA ȘI ARHEOLOGIA
JASSY, 16, STR. CAROL
 .....

Jassy, ... 25 Dec. 1931

Muli stimate coleg,

Vă rog să mă iertate, în răspuns al
 de față la amabila D^{le} scrisoare. Am
 fost foarte ocupat cu cursurile mele și cu
 câteva conferințe făcute la București și ai
 Târnăveni, că nu pot să vă satisfac
 cererea. Opera mea „Le Trésor de Bistrița”
 aparține ca proprietate editorului
 Paul Gluthner, 13 rue Jacob, din Paris.
 Vă pot procura eu cu o reducere de
 20%, adică cu 1600 lei în loc de 2000.
 Aș fi fost mulțumit, dacă puteam
 face schimbul. Toate lucrările, care
 interesează biblioteca noastră, cum sunt
 ale D^{voastră}, ni le procurăm pe cel
 puțin una din marile librării din Bucu-
 resti. Trecând odată regret că nu vă pot
 satisface, cum aș fi dorit.

Cu salutați distins colegiale
 O. Tafrali.

Fig. 19. Scrisoarea Prof. Oreste Tafrali adresată Prof. C. Petranu (25.XII.1931).

București 6 III 1934

Dragă stimată domnule

Am primit cartea și poștala. Trebuie să văd foarte repede cu domniile de la secretariatul C. M. C. nu s'au răspuns. Ultima mea carte. Bis. mod. din ser. 17 și 18. nu a apărut în ediția Comisiei mele. Tăbăc și la Fundația Regelii Ferdinand. Sunt cursuri și la Seminarul S - de la Universitatea din Cluj și cerete și se va trimite.

Cu expresii sentimentale ale mele
 vă salut.

Dați-mi un exemplar de la Fundația, rog

a lui comunist

Fig. 20. Mesajul Prof. Arh. G. Balș adresat Prof. C. Petranu (6.III.1934).

Focșani 1928 Martie 11

Multăminat domnule Petran,

Am primit cartea de cu informațiile necesare pentru care vă mulțumesc foarte mult. Dăruind-o vă fac o doră de reanșă asupra lor în Viața omniștiințifică sau Arhivă și Arheologia de la Focșani a lui O. Ștefăniță, în vârstă de 10 ani de la care ce să-mi trimiteți gratuit după cum știți de în vorbă, cele două lucrări și anume: Biroul de lucru și Dicționarul de limbă etc. Rămânând în așteptare răspunsului de primire din partea celei mai drăgărețe salutări

H. P. Arbore
 profesor la liceul „Unirea” din
 Focșani
 str. D. Sturza № 17

Fig. 21. Mesajul Prof. Al.P. Arbore, Liceul „Unirea”, Focșani, adresat Prof. C. Petranu (11.III. 1928).